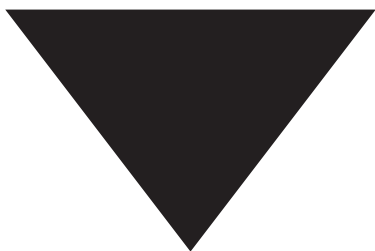

BASISKAMP

ENTRE NOUS 2017

EEN HUMANITAIRE MISSIE IN EIGEN LAND

**Het verbeeldingsproces
van een hedendaagse proefkolonie**

EEN HUMANITAIRE MISSIE IN EIGEN LAND

'Het doel der Maatschappij van Weldadigheid is hoofdzakelijk om den toestand der armen en lagere volksklassen te verbeteren(...) inzonderheid door aan hen arbeid, onderhoud en onderwijs te verschaffen, en hen uit dien toestand van verbastering, waartoe deze menschen vervallen zijn, op te beuren, en tot eene hogere beschaving, verlichting en weldadigheid op te leiden.'

~ JOHANNES VAN DEN BOSCH ¹

Verantwoordelijkheid nemen: That's what we can do ²

BASISKAMP

ENTRE NOUS 2017

EEN HUMANITAIRE MISSIE IN EIGEN LAND

**Het verbeeldingsproces
van een hedendaagse proefkolonie**

Inhoudsopgave

Proloog	7
Het kunstwerk 'lezen'	17
NOT 4 U 2007	17
The Hanging Gardens of Babylon 2010	18
A life changing experience 2011	19
24/7_Trojan 2014	20
Samenvattend	20
De strijd om betekenis	23
Betekenisvolle ruimte	29
Verplaatsing naar Drenthe	30
Verplaatsing naar het Holtingerveld	31
Verplaatsing naar Frederiksoord	32
Invloed van geld	35
Bedrijfsparticipatie	43
Voorzieningen	49
Drinkwatervoorziening	50
Overige voorzieningen	54

De gebundelde kracht van coauteurs	57
De Maatschappij van Weldadigheid	58
De Koninklijke Landmacht	60
De gemeente Westerveld	62
De provincie Drenthe	63
Inwoners	63
Tot slot	65
Politieke verbeelding	69
Publieksprogramma	75
Rol van de kunstenaar	81
2050	87
Woorden van dank	93
Noten	101
Basiskamp Entre Nous in beeld	106
Het Schootsveld	204
Colofon	216

Johannes van den Bosch was opgeleid als genie-officier, maar hij verruilde zijn militaire loopbaan voor een civiele. Als vertrouwensman van koning Willem I zette hij zich onvermoeibaar in op het terrein van de armenzorg en koloniale politiek. Het laatste als de ideoloog van het omstreden Cultuurstelsel in Nederlands-Indië en in zijn functies van gouverneur-generaal van Nederlands-Indië (1830 -1834) en minister van koloniën (1834-1839). ³

There was a time when I believed that the basic quality that an organizer needed was a deep sense of anger against injustice and this was the prime motivation that kept him going. I now know that it is something else: it is this abnormal imagination that sweeps him into a close identification with mankind and projects him into its plight. He suffers with them and becomes angry at the injustice and begins to organize rebellion.

~ SAUL D. ALINSKY ⁴

Proloog

Mijn naam is Edwin Stolk en ik ben beeldend kunstenaar. Ik kom uit een gezin met drie kinderen waarvan ik de middelste ben. Mijn moeder zorgde voor het gezin en mijn vader was kostwinner. Hij werkte bij het ministerie van Volkshuisvesting, wat in 2010 is opgeheven. Nederland moest worden opgebouwd na de tweede wereldoorlog en die taak nam hij serieus.

Met het einde van de Koude Oorlog werd in 1997 in Nederland de dienstplicht opgeschort. Als vroege schoolverlater hoorde ik in 1993/94 nog net bij een van de laatste lichten dienstplichtigen. Ik bracht mijn dienstitijd door bij 414 geniecompagnie te Seedorf in Duitsland en werd opgeleid als vrachtwagenchauffeur. Mijn eerste legeroefening heette Entre Nous - dit betekent in het Frans 'tussen ons'. Deze krachtmeting bestond uit een bivak met verschillende uithoudingsoefeningen op de besneeuwde Lüneburger Heide. In dienst

maakte ik kennis met de militaire cultuur die hiërarchisch is opgebouwd met rangen en standen. In deze context voelde ik een bijzondere verbinding met mijn mede soldaten.

Na mijn diensttijd ging ik bij een transportbedrijf werken. Ik reed met een koelwagen door heel Europa. Aanvankelijk dacht ik dat ik met deze baan een avontuurlijk en vrij bestaan had gekozen, maar al snel bleek dat het beroep van internationaal vrachtwagenchauffeur gebukt gaat onder een moordende concurrentie. Ik besloot me actief te gaan verhouden tot de wereld die ik waarnam en zocht daarvoor naar vrijheid in de kunst.

Mijn huwelijk in 2010 met Hristina Tasheva verrijkte mijn leven in meerdere opzichten. In Bulgarije, haar vaderland, heeft het communisme net plaatsgemaakt voor een wilde vorm van kapitalisme. Nederland en Bulgarije horen bij de Europese Unie maar vormen qua welvaart en bestuur een schril contrast met elkaar. Waar het communisme en het kapitalisme eerder als machtsblokken zorgden voor een bepaald evenwicht in de sociaal economische balans, verspreidt het neoliberalisme vandaag een nieuwe ideologie. Als initiator van contextafhankelijke beeldvorming verschaft kunst mij de mogelijkheid om, samen met anderen, actief bestaande situaties te onderzoeken en hiervoor met beeld alternatieven te ontwikkelen.

Basiskamp Entre Nous was zo'n kunstproject en werd gerealiseerd in samenwerking met Stichting KiK (Kunst in Kolderveen).⁵ Realisatie van het project nam uiteindelijk jaren in beslag waarin ik werkte aan het leggen van contacten en het lezen van verschillende literatuur betreffende de Maatschappij

van Weldadigheid⁶ en het functioneren van de verzorgingsstaat. De citaten aan het begin van ieder hoofdstuk in deze publicatie zijn afkomstig uit deze boeken. In de hele maand september van 2017 functioneerde het basiskamp als een hedendaagse proefkolonie te Frederiksoord in de provincie Drenthe.⁷ Kunstenaars, die hier woonden en werkten, hebben een moeilijke inkomenspositie en daarmee verhaalde het project op een prikkelende wijze over de geschiedenis van de Maatschappij van Weldadigheid. Opgericht in 1818 door generaal Johannes van den Bosch (de idealistische grondlegger van Frederiksoord en de Maatschappij van Weldadigheid) legde dit initiatief de basis voor de huidige verzorgingsstaat. Toen Napoleon in 1813 werd verslagen bleef Nederland namelijk berooid achter. Johannes van den Bosch zocht naar een oplossing voor de armoede van die tijd en maakte hiervoor een utopisch plan. Het lukte hem om bij Frederiksoord de eerste vrije kolonie te stichten en hij werd daarbij gesteund door Koning Willem I. Arme mensen, toen ook wel paupers genoemd, werden vanuit het hele land ‘opgezonden’ naar Drenthe. In Frederiksoord kregen ze in ruil voor arbeid een huisje, huisraad en wat landbouwgrond. Deze plannen pasten bij de periode die wij vandaag aanduiden met de Verlichting.⁸ Uiteindelijk stopte de Maatschappij van Weldadigheid als armenopvang (omstreeks 1910 werden de laatste mensen hier opgenomen), omdat het initiatief door de regering te duur werd gevonden. Vandaag bestaat de Maatschappij van Weldadigheid nog steeds als stichting en beheert en verpacht het de gebouwen en landbouwgronden bij Frederiksoord. Daarnaast bestaat de wens om met de andere Koloniën van Weldadigheid: Wilhelminaoord, Willemsoord, Veenhuizen, Ommerschans, Wortel en Merksplas (in België), opgeno-

men te worden in de UNESCO werelderfgoedlijst. Hiervoor is de Stuurgroep Koloniën van Weldadigheid opgericht.⁹ Met deze wens wordt ook het vertellen van deze bijzondere geschiedenis steeds belangrijker.

De Maatschappij van Weldadigheid zorgde in Nederland voor een maatschappelijke verandering waarbij niet de kerk maar de staat verantwoordelijkheid moest nemen voor het welzijn van haar onderdanen. Dit gegeven maakt de troonrede van 2013 extra interessant, hier noemt Koning Willem Alexander de veranderende verzorgingsstaat voor het eerst: *participatiesamenleving*. Deze omschrijving was het resultaat van een politieke discussie over de betaalbaarheid van de verzorgingsstaat en lag in de lijn van geplande overheidsbezuinigingen op dit systeem. Met Basiskamp Entre Nous wilde ik kijken of dit participatieve samenlevingsmodel ook daadwerkelijk in praktijk kon worden gebracht. Entre Nous refereert in deze context naar de legeroefening die ik hierboven heb beschreven. Het slagen van een *participatiesamenleving* vraagt om een context waarin je iets over hebt voor de ander. Ik stelde me bij het maken van dit plan voor dat in een dergelijke samenleving kennis en middelen op een alternatieve manier beschikbaar kunnen worden gemaakt buiten marktlogica om, om ze op een andere manier dienstbaar te maken aan collectieve behoeften zoals speciale zorg, educatie, cultuur en de vormgeving van een sociale leefomgeving.

Zoals een schilder verf rangschikt op een doek, zo wilde ik de materialen voor het basiskamp bijeen brengen als een arrangement in het landschap. De driehoeksvorm die uiteindelijk ontstond met dit basiskamp, in de vorm van aarden

wallen, verwees symbolisch naar de democratische driehoek, die bestaat uit burgers, bedrijfsleven en de overheid - de maatschappelijke 'krachten' van waaruit deze exercitie moest worden vormgegeven. Ik dacht na over een manier waarop een hedendaags kunstwerk de geschiedenis van de Maatschappij van Weldadigheid invoelbaar kon maken en tegelijkertijd kon bijdragen aan ontwikkelingen voor de toekomst. Wat in 2014 begon met de voorbeeldfoto van een militair basiskamp, afkomstig uit een online videogame, groeide zo uit tot een maatschappelijk laboratorium op locatie.

Ik ben ervan overtuigd dat kunst een belangrijke rol kan spelen bij de herdefiniëring, ontwikkeling en vormgeving van onze samenleving. Abstracte politieke begrippen zoals de *participatiesamenleving* kunnen door de beeldvorming van kunst invoelbaar worden gemaakt en getest. Het was bij de realisatie van Basiskamp Entre Nous steeds de uitdaging om dit met een zo klein mogelijke ecologische voetafdruk te doen. De techniek hiervoor zochten we bij lokale experts. Samen met deelnemende kunstenaars en bezoekers leverde Basiskamp Entre Nous de infrastructuur om te praten over het functioneren van onze verzorgingsstaat. Daarnaast legde het de mogelijkheden bloot van een *participatiesamenleving*. Rond de achttienhonderd bezoekers kwamen samen. Gedurende vijf weekenden in deze septembermaand stonden er in het publieksprogramma urgente maatschappelijke thema's centraal. De onderwerpen varieerden van ouderenzorg tot armoede en van het functioneren van de nationale democratie tot en met de veranderende arbeidsmarkt. Gelegen in een weiland langs de Burgemeester Wijnoldyweg bij Frederiksoord bood het basiskamp daarnaast ook woon en

werkruimte aan twaalf kunstenaars in een straat van leger-tenten. Vanuit iedere provincie van Nederland was er één kunstenaar genomineerd en ‘opgezonden’ naar Drenthe. In ruil voor kost en inwoning en een salaris leverden zij hun artistieke diensten in relatie tot lokale maatschappelijke vraagstukken.

Het is belangrijk om extra te benoemen dat dit basiskamp werd gerealiseerd vanuit het idee dat kennis en middelen in een *participatiesamenleving* buiten de marktlogica om op een alternatieve wijze beschikbaar kunnen worden gesteld in dienst van een maatschappelijk doel. Zoals burens die vrijwillig mantelzorg verlenen aan hun alleenstaande buurman, zo wilde Basiskamp Entre Nous een gesprek ‘tussen ons’ faciliteren om na te kunnen denken over het functioneren van de verzorgingsstaat. Deze op vrijwilligheid gebaseerde werkwijze kende valkuilen die ik in deze publicatie wil benoemen. Boven alles was Basiskamp Entre Nous de optelsom van de bijdragen van actieve deelnemers die leidden tot het bereikte resultaat. Als initiator van het plan moest ik daarbij mensen in een vroeg stadium meenemen in dit ongewisse avontuur. Het basiskamp heeft laten zien dat het mogelijk is om kunst op een alternatieve wijze te ‘bewapenen’. Met deze publicatie hoop ik dan ook een lans te breken voor de mogelijkheden die kunnen ontstaan bij een multidisciplinaire openheid van het maatschappelijke veld.

Een kunstenaar probeert naar mijn mening ruimte te scheppen op plaatsen waar het denken zich is gaan vastzetten in starre en onbeweeglijke patronen. Hij of zij hoort net als de bakker en de militair bij de intrinsieke kwaliteit van het culturele

geheel. Deze publicatie laat zien op welke manier het ‘andere’ bij Frederiksoord een plaats kreeg in ons midden.

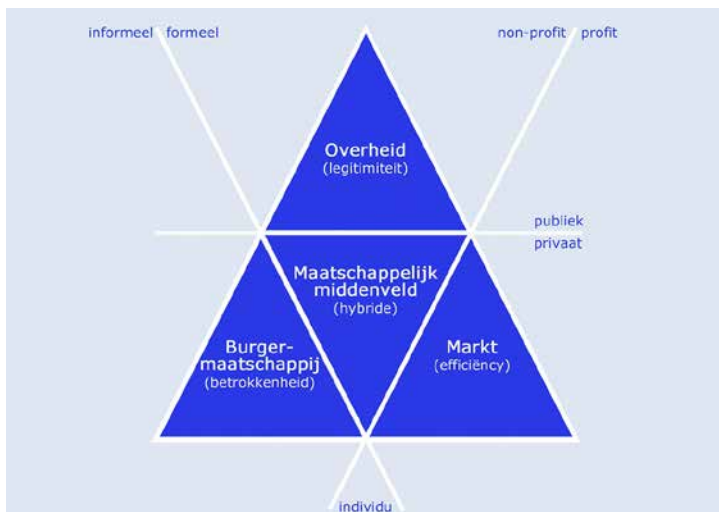
Als we op elkaar zijn aangewezen is het de kunst die ons dat op tijd kan laten realiseren.

Eerste voorbeeld voor Basiskamp Entre Nous te Frederiksoord 2017 afkomstig van internet

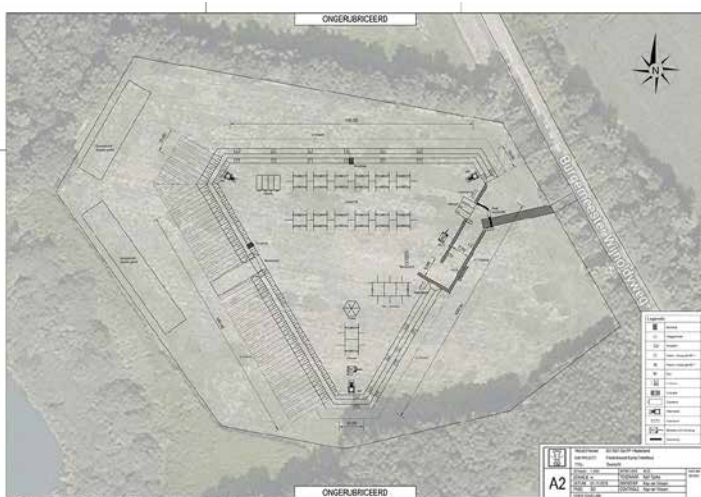
Basiskamp Entre Nous werd gebouwd naar het voorbeeld van: Irak, Al Khidr,
8 december 2003 ©Jens Grijpstra, Koninklijke Marine Luchtfoto (LUFO) Lokatie Al Khidr

Driehoeksvorm Basiskamp Entre Nous staat symbool voor: Democratische Driehoek te weten Burgers, Bedrijfsleven en Overheid

Ontwerp Basiskamp Entre Nous 2017 van de Genie uit Wezep ingetekend op het terrein van de Maatschappij van Weldadigheid

Er werden in de jaren na zijn (Johannes van den Bosch) overlijden initiatieven ontplooid om onder leiding van H.E.G Reijnt, (aangetrouwde familie) een groot wit standbeeld uit marmer voor hem op te richten. Voor- en tegenstanders raakten in een jarenlange discussie. (...) De tegenstanders wonnen het pleidooi omdat door het uiteindelijk falen van het cultuurstelsel een te negatieve klank verbonden was aan zijn naam. ¹⁰

Rarely, if ever, when faced with large-scale life-and-death issues, do leaders invite artists – from musicians and poets to painters, filmmakers and playwrights - to respond imaginatively from within their disciplines to the challenges they face as leaders. Yet in the aftermath of the events that follow, it is often the artist who penetrates the deeper essence of humanity's plight. Why not in the foremath?

~ JOHN PAUL LEDERACH ¹¹

Het kunstwerk 'lezen'

De contextgerelateerde kunstwerken van mijn praktijk verschillen in uitvoering en zijn vaak tijdelijke coproducties die procesmatig ingrijpen op het moment. Deze onderzoeken vormen met elkaar een tijdlijn van leermomenten rond maatschappelijke thema's. Niet alleen staan ze in relatie met elkaar, maar ook zijn ze intens verbonden met hun omgeving. Het basiskamp vormde daarop geen uitzondering. Hieronder geef ik kort wat voorbeelden uit mijn praktijk om de relatie tussen verschillende werken beter te kunnen begrijpen.

NOT 4 U 2007

Allereerst ben ik van mening dat we kunst niet los van de omgeving kunnen zien. Een witte tentoonstellingsruimte creëren om de zeggingskracht van het kunstwerk te versterken vind ik een manipulatieve daad. Naar mijn mening is de ruimtelijke relatie met het kunstwerk juist van essentieel belang voor de algehele betekenis van het tentoongestelde.

Om dit te benadrukken presenteerde ik als eindexamenwerk op de Koninklijke Academie in Den Haag het interieur dat uit het academiegebouw werd verwijderd om een ‘schone’ tentoonstellingservaring te realiseren voor de individuele kunstwerken.¹² Bij het basiskamp zocht ik ook op elk niveau, zowel praktisch als inhoudelijk, naar vragen en antwoorden die verbonden waren met de directe omgeving.

The Hanging Gardens of Babylon 2010

In het duingebied op ‘de Kruisberg’ in Heemskerk (Natura 2000) heb ik met het bijeen brengen van materialen de voorwaarden van dit natuurgebied zichtbaar proberen te maken.¹³ Door goederen van buiten het gebied daarbinnen tentoon te stellen, ontstond een dialoog over de mogelijkheden om anders over dit gebied te denken. Met de organisatoren sprak ik waarom bijvoorbeeld een auto niet, maar een zeiljacht wel in het gebied tentoongesteld kon worden. Met bezoekers, die in het natuurreservaat werden geconfronteerd met deze verzameling objecten, sprak ik over deze dialoog en de regels van het gebied. PWN Drinkwaterbedrijf Noord Holland die verantwoordelijk is voor dit gebied en mede verantwoordelijk was voor deze tentoonstelling, vond op een bepaald moment dat mijn werk hun groene imago aantastte. Het was toen essentieel dat de betrokken curator achter dit onderzoek bleef staan, anders was het in een vroeg stadium uit het programma gehaald.

Dit praktijkvoorbeeld greep in op de organisatie van een bepaalde realiteit en bracht mij het inzicht om in 2011 #theorganisation op te richten.¹⁴ Met dit initiatief wil ik kennis en middelen buiten marktlogica om beschikbaar maken voor

de samenleving als geheel. Als beeldmaker wilde ik hiermee onafhankelijker worden in het kiezen van mijn verbeeldingsmogelijkheden. Daarnaast vraagt het concept hierachter aandacht voor het feit dat we allemaal worden opgeleid als experts in dienst van bedrijven en organisaties tegen betaling van loon, maar dat het ook belangrijk is om aandacht te hebben voor de mogelijkheden die kunnen ontstaan als we deze kennis in tijdelijke allianties beschikbaar kunnen maken voor uiteenlopende gemeenschappelijke doelen die niet perse marktgerelateerd zijn. Het basiskamp werd ook georganiseerd vanuit deze gedachte en bracht zo de infrastructuur bij elkaar die ons in staat stelde om de verzorgingsstaat op alternatieve wijze te onderzoeken.

A life changing experience 2011

Onze individualistische maatschappij is gericht op bezit en onderlinge competitie en zorgt daarmee voor zwakke collectieve en democratische ruimte. Het belang om ons rond een politiek thema te kunnen organiseren is dan ook groot. Met een flashmob in Amsterdam heb ik dat in de praktijk proberen te brengen.¹⁵ Deze tijdelijke wachtrij voor museum De Appel, waarbij na een half uur de deelnemers weer verdwenen in de stad, reageerde op het beleid van VVD politicus Halbe Zijlstra. Zijlstra was immers voorstander van het idee de subsidie voor presentatie-instellingen te koppelen aan bezoekersaantallen. Door samen te werken ontstond hier een ontwapenende beeldvorming met politieke zeggingskracht zonder externe opdrachtgever.

24/7_Trojan 2014

Het laatste voorbeeld wat ik in deze context wil geven mocht ik in Nijmegen ervaren. Deze gemeente riep haar burgers op om zich actief te verhouden tot het publieke groen in de stad. Mijn voorstel was gericht op de infrastructuur van het Keizer Karelplein - één van de drukste en gevaarlijkste verkeersrotondes in Nederland. In het midden van deze rotonde ligt een mooi park, waar helaas niemand toegang tot heeft, vanwege de altijd rondrazende auto's op de weg er omheen. Er is geen oversteek of onderdoorgang naar het park. Mijn plan voor een oversteek werd door de gemeente verboden.¹⁶ De gemeente had het park (uit kostenbesparing) aangemerkt als kijkgroen en daarom was er geen belang voor de realisatie van een oversteek. Doordat ik mij op verschillende manieren met deze rotonde bezig hield werd de oversteek onderwerp van gesprek.

Samenvattend

Dit zijn een aantal voorbeelden van maatschappelijke beeldvorming in ongebruikelijke contexten. Naar mijn mening wordt het steeds belangrijker om in tijdelijke allianties de ruimte om ons heen te onderzoeken. Bijvoorbeeld voor de inrichting van het publieke groen of de manier waarop we zorg organiseren in een krimpregio zoals de gemeente Westerveld. Kunst moet hierbij zo onafhankelijk mogelijk kunnen opereren. Alleen dan is het in staat om voorbij grenzen te denken, om nieuwe voorwaarden te scheppen en inzichten te verschaffen. Basiskamp Entre Nous heeft in de praktijk laten zien dat dit kan. Participatie vraagt echter wel om vaardigheden die je moet kunnen leren in een omgeving die daarvoor open staat, net zoals we als vanzelfsprekend leren lezen en schrijven.

24_7_Trojan Nijmegen 2014 - foto Hristina Tasheva

The hanging gardens of Babylon in Heemskerk 2010 - foto Hristina Tasheva

Het disciplinaire en militaire karakter van de koloniën schrok waarschijnlijk velen een verblijf af. Een anonieme briefschrijver in De Vriend des Vaderlands schreef over gesprekken die hij met aspirant kolonisten had: 'Maar tevens bemerkte ik aan hunne opmerkingen hunnen schroom: Zij zouden hun vaderland (provincie, distrikt) moeten verlaten en in een vreemd gewest, wie weet hoe lang? Onder krijgsman's tucht moeten staan; (...) Die zoogenoemde krijgsman's tucht, dat opzigt en toezien van opzieners en wijkmeester, schrikt, het spreekt vanzelf, de luilevende armen het meest af'.¹⁷

Veel (politieke) rituelen en symboliek zijn er om het interventionisme van de staat vorm te geven. Militaire terminologie – uiting van daadkracht en urgentie – is heel populair: 'task forces', interventieteams, stadsmariniers, kwartiermakers. Soms lijkt de staat in oorlog tegen zijn eigen volk. De straat moet worden terug veroverd, zo klinkt het.

~ PAUL FRISSEN¹⁸

De strijd om betekenis

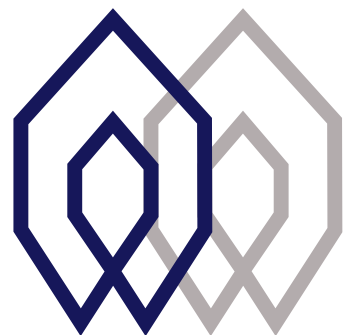
Veel kunstuitingen worden naar mijn mening nadelig beïnvloed door de beschermde omgeving waarin ze geproduceerd en gepresenteerd worden: een te dwingend kunsthistorisch kader en een streng economisch dictaat. Het gevolg is dat de kunst vaak wordt gezien als een in zichzelf gesloten systeem dat reageert op andere kunst, dat vooral een individueel belang heeft en zich daarnaast meest prominent manifesteert als investeringsobject of als vehikel voor citymarketing.

Deze dwingende context overstijgt vaak de betekenis van het werk zelf en tast de inhoud in de kern aan. Ik wil daarom het liefst nieuwe betekenissen introduceren die zijn afgestemd op een ongebruikelijke omgeving. Onze maatschappij beleef ik als een complex vormgevingsproject dat continu vraagt om de inhoudelijke aandacht van ons allemaal. Als consumenten gaan we naar mijn mening te gedwee mee met het aanbod van de markt. We moeten er uiteindelijk naar streven om zelf de vormgevers en producenten van betekenisvolle culturele ruimte te worden. Het

feit dat bij de provincie Drenthe cultuur in één adem genoemd wordt met vrijetijdseconomie toont hiervan de urgentie.

In de tijd van Johannes van den Bosch werd gesproken over het ‘in cultuur brengen’ van de woeste gronden bij Drenthe. Vandaag spreken we over het ‘bevriezen’ van deze gronden als UNESCO werelderfgoed. Wat mij betreft is het in cultuur brengen nog steeds gaande en is het daarnaast een noodzakelijk proces. Klimaatverandering vraagt bijvoorbeeld om een andere inrichting van het landschap - dan kun je geen windmolens verbieden omdat die niet bestonden in de tijd van Johannes van den Bosch. De geschiedenis van de Maatschappij van Weldadigheid kun je mijns inziens ook niet beschermen met een bedrijfslogo zoals de Stuurgroep Koloniën van Weldadigheid probeert te doen. Toen ik de zeven verschillend gekleurde logo's van deze Stuurgroep bij elkaar had gebracht in één logo voor Basiskamp Entre Nous maakten zij in een telefoongesprek duidelijk dat ik daarmee de auteursrechtelijk beschermde corporate identity had geschaad. Ik werd vriendelijk doch dringend verzocht om het logo te verwijderen.

Ik heb dit verzoek naast me neergelegd omdat het logo onderdeel was van een kunstwerk. Wat vervolgens gebeurde, was belangrijk - de energie van deze Stuurgroep beperkte zich na mijn afwijzing tot het bestrijden van het basiskamp logo. Niet één aankondiging van onze activiteiten verscheen daarom op hun website, ondanks dat het basiskamp hun gedachtegoed zichtbaar maakte. Dit voorbeeld vind ik exemplarisch. In veel gevallen, zoals deze, richten we ons op het verkopen van de vorm in plaats van aandacht te besteden aan het construeren van een betekenisvolle omgeving en inhoud.

**KOLONIËN VAN
WELDADIGHEID**

Voorbeeld logo Koloniën van Weldadigheid

Logo Basiskamp Entre Nous 2017 samengesteld als recyclingsymbool - foto Edwin Stolk

Basiskamp Entre Nous stond juist wel in dienst van een betekenisvolle omgeving en richtte zich inhoudelijk op de gemeente Westerveld. Mijn interesse ging hier uit naar nieuwe manieren om maatschappelijke thema's te agenderen. In het kader van de decentralisaties (2015) had deze gemeente er net veel zorgtaken bij gekregen en waren ze zoekende naar een invulling hiervoor. Hoe kun je dan met de beeldvorming van kunst wensen van bewoners politiek maken? Vertrouwen en medeauteurschap speelden hierbij een belangrijke rol. Waarom moesten de bewoners van de gemeente Westerveld immers samenwerken in dit basiskamp waarvan zij niet de auteur waren? Het basiskamp als kunstwerk moest kunnen uitleggen waarom het voor hun van toegevoegde waarde kon zijn. Alleen zo kon het de individuele belangen overstijgen en komen tot de vormgeving van gedeelde idealen. Lang niet overal lukte dat op een goede manier.

Met mijn kunstenaarspraktijk arrangeer ik – samen met anderen - bestaande beelden of vormen en breng die in een nieuwe context, waardoor ze op een andere manier betekenisvol worden. In de gemeente Westerveld stelde ik voor om een militair basiskamp - wat we vaak enkel kennen van het achttienjournaal - te verplaatsen naar onze 'achtertuin'. Humanitaire missies vinden vaak in het buitenland plaats in gebieden waar vrede en veiligheid niet vanzelfsprekend zijn. Generaal Johannes van den Bosch had in 1818 duidelijk een binnenlandse missie met het oprichten van de Maatschappij van Weldadigheid. Toen de verzorgingsstaat, die als het resultaat kan worden gezien van zijn inspanningen, vanuit de politiek ter discussie werd gesteld, voelde ik de noodzaak voor een humanitaire missie in eigen land. Het was daarbij

ook belangrijk om op Nederlands grondgebied te kunnen voelen wat het betekent om geconfronteerd te worden met een dergelijk militair bouwwerk. Met dit basiskamp in een weiland bij Frederiksoord ontstond zo een aanleiding om te praten over de basisvoorwaarden en de schijnvanzelfsprekendheid van een vreedzame samenleving. Tegelijkertijd bood het basiskamp de infrastructuur voor onderzoek naar het functioneren van onze verzorgingsstaat.

Het basiskamp vertelde hiermee op een hedendaagse manier over het gedachtegoed van de Maatschappij van Weldadigheid en toonde opmerkelijke overeenkomsten met de utopische vrije kolonie van toen vanuit waar Frederiksoord is ontstaan. In de volgende hoofdstukken zal ik hier verder op in gaan.

Er komt ook harde kritiek: eigenlijk zijn de kolonisten een soort 'lijfeigenen' van de Maatschappij van Weldadigheid, luidt het, die hun haar eigen wetten oplegt. Nooit zullen zij hun schulden kunnen aflossen en dus zullen ze hun hele leven lang afhankelijk blijven, als 'schuldslaven'. Door de manier waarop zij met mensen omgaat, lijkt de Maatschappij te denken dat ze boven de wet staat en dat ze een staat in de Staat is. Aldus enkele vroege critici. ¹⁹

De realiteit is altijd het voorwerp van een fictie, met andere woorden van een constructie van de ruimte waarin het zichtbare, het zegbare en het doenbare met elkaar verknoopt zijn. (...) Artistieke fictie en politieke actie hollen deze realiteit uit, breken haar open en vermenigvuldigen haar op een polemische manier. Het werk van de politiek, dat nieuwe subjecten uitvindt, nieuwe objecten en een andere waarneming van de gemeenschappelijke gegevens introduceert, is evengoed fictioneel. De relatie van kunst naar politiek is dan ook geen overgang van fictie naar realiteit, maar een relatie tussen twee manieren om ficties te produceren.

~ JACQUES RANCIÈRE ²⁰

Betekenisvolle ruimte

De Franse filosoof Maurice Merleau Ponty schreef: “we staan niet in of op de wereld, maar we zijn aanwezig aan de wereld.”²¹ Uitgaande van deze verbondenheid met de wereld is het een te simpele redenering om te stellen dat we betekenis kunnen geven aan een ‘object’ waarbij die betekenis ophoudt bij de grenzen ervan. De omgeving is ook geen vaststaand gegeven en daarom is het een misverstand om te denken dat de betekenis van het ‘object’ onveranderlijk is. Een ruimte is niet betekenisloos en de betekenis van een ‘object’ is tijdelijk omdat het nooit los staat van de betekenisvolle en veranderende omgeving. Wanneer niemand ingrijpt op de tijd, zoals museumconservatoren doen om de materialiteit van een kunstwerk te bewaren, is ieder ‘object’ zowel intern als extern onderhevig aan verandering. Daarom schreef filosoof en kunstkriticus Boris Groys dat het kunstwerk dat wordt geconserveerd in een museumcollectie, daarmee eigenlijk ophoudt te bestaan.²² Tegelijk kun je deze witte museale

omgeving waar de materiële conditie wordt beschermd ook zien als een nieuwe betekenisvolle maar manipulatieve context. Met mijn praktijk probeer ik daarom in het moment zelf contextafhankelijke betekenis te creëren in tijdelijke arrangementen van verbeelding.

Verplaatsing naar Drenthe

Het was december 2013 toen ik de mogelijkheid zag om een werkperiode binnenlandateliers van het Mondriaan Fonds aan te vragen bij Stichting KiK (Kunst in Kolderveen).²³ Deze instelling bevindt zich in de voormalige zuivelfabriek De Venen, die in 1995 moest sluiten vanwege schaalvergroting. Vandaag de dag is het gebouw aangemerkt als industrieel erfgoed. In mijn aanvraag moest ik uitleggen hoe ik mijn economische rendement hier kon gaan vergroten.

Tijdens het maken van een inhoudelijk plan voor deze werkperiode stuitte ik voor het eerst op de geschiedenis van de Maatschappij van Weldadigheid. Ik zag vanuit mijn financiële situatie als kunstenaar overeenkomsten met de paupers uit het verleden. Op zoek naar meer zekerheid trok deze werkperiode mij aan. Tot mijn blijde verrassing werd de aanvraag uit vele inzendingen geselecteerd en toegekend. Hiermee was mijn tijdelijke verplaatsing naar de omgeving van Drenthe een feit.

Op 11 april 2014, bij een eerste kennismaking in de fabriek, leerde ik dat ook deze kunstruimte onder economische druk staat. Pim Trooster (toenmalig artistiek leider) vertelde mij dat de structurele subsidie van de provincie was gestopt en het voortbestaan van de stichting daarmee in gevaar was. De

stichting werd geadviseerd om op projectbasis activiteiten in het omringende gebied op te zetten. Daarom nam hij me dezelfde dag mee op een verkenningstocht naar een potentiële projectlocatie in het buitengebied.

Verplaatsing naar het Holtingerveld

Zo kwam ik terecht in het Holtingerveld. Dit is geen Nationaal Park, maar vormt samen met de Nationale Parken Dwingelderveld en het Drents-Friese Wold het natuur- en cultuurlandschap van de Drents-Friese grensstreek.²⁴ Een landschapsarchitect van buiten het gebied was door de provincie aangetrokken om deze toegangspoort aantrekkelijk te maken voor toerisme, zo werd mij verteld. Dit ‘belevingslandschap’ was met graafmachines gerealiseerd, maar de toeristen bleven weg. De vraag aan mij was om een betekenisvol kunstproject te ontwikkelen voor deze falende ruimte. In deze context schreef ik in april 2014 het eerste plan voor Basiskamp Entre Nous.

Onderzoek op de locatie leerde me dat de bewoners van deze streek zich niet gehoord voelden bij het tot stand komen van deze rigoureuze veranderingen in het landschap. Toen ik de kunstmatige bult zand zag die hier de ijstijd moet verbeelden, stoorde ik me vooral aan de simplistische manier waarop een toeristisch belevingslandschap wordt geïnterpreteerd.

Met het leger op loopafstand in de Johannes Post Kazerne te Darp zag ik samenwerkingsmogelijkheden voor een maatschappelijk laboratorium in de vorm van een basiskamp. Hierbinnen wilde ik de voorwaarden scheppen om samen na te denken over de betekenis van dit gebied. Door kunste-

naars in contact te brengen met bewoners kon een bijzondere dialoog ontstaan. Deze ontmoeting moest leiden tot nieuwe verbeelding, die wel in staat moest zijn om zichtbaar te maken wat het gebied daadwerkelijk voor deze mensen betekent. Een onderzoek ‘tussen ons’ dus, z gezegd.

Verplaatsing naar Frederiksoord

Ik schreef een projectplan met de titel Basiskamp Entre Nous. Dit plan werd door Stichting KiK met de betrokken beleidsmakers besproken. Dit gebeurde terwijl ik samen met ex-werknemers van de zuivelfabriek in Kolderveen het geluid van de nog werkende fabriek terug probeerde te brengen in het industriële erfgoed van vandaag [een ander kunstproject, getiteld Het geluid van Coöp. Zuivelfabriek De Venen 2014].²⁵ Zo nu en dan werd ik op de hoogte gebracht van de ontwikkelingen. Nadat het plan voor Basiskamp Entre Nous aanvankelijk positief was ontvangen, werd het later toch afgewezen. Het plaats bieden aan lokale inspraak in relatie tot het gebrek aan inspraak bij het ontwerp van de landschapsarchitect lag hier gevoelig. Toen ik 27 november 2014 zelf voor het eerst aan tafel werd uitgenodigd bij het CBK in Assen was de locatie voor het plan reeds door de provincie verplaatst. In Frederiksoord paste het veel beter - volgens de beleidsmakers - omdat het plan mede gebaseerd was op de geschiedenis van de Maatschappij van Weldadigheid. Door deze verplaatsing stond Basiskamp Entre Nous echter niet meer in dienst van de bewoners rond het Holtingerveld. Deze beslissing raakte aan de essentie van mijn voorstel.

Het oorspronkelijke plan besloot ik te herschrijven naar de nieuwe situatie en locatie. Niet het DNA van het Holtingerveld

was meer leidend, maar Frederiksoord als kraamkamer van de verzorgingsstaat stond nu centraal. Het basiskamp was immers een vertaling van de proefkolonie van Johannes van den Bosch. Dit plan adopteerde - ook in de realisatie - de gepropageerde *participatiesamenleving* (aangeboden als medicijn voor de zieke verzorgingsstaat) en testte haar uitvoerbaarheid met dit kunstwerk.

Met dit verplaatsingsvoorbeeld wil ik laten zien dat het lokale gemeenschappen vaak ontbeert aan de contacten en middelen om inhoudelijk sturing te kunnen geven (met visuele oppositie) bij de beeldvorming van beleid. Waar geëngageerde kunst een rol kan spelen bij de vorming en implementatie van nieuwe ideeën, zoals bij de vraag wat het Holtingerveld betekent voor haar bewoners, gaapt er een kloof tussen het benutten van deze mogelijkheden die kunst kan aanbieden en de gemeenschappen zelf.

Wanneer het wel lukt om de 'productie' van kunst te verbinden met een gemeenschapsvraag ben ik ervan overtuigd dat het (aanvullende) politieke sturing kan geven. Dit proces zie ik als een noodzakelijke en verdiepende intensivering van de uitgeholde democratische ruimte. De verplaatsing van Basiskamp Entre Nous naar Frederiksoord is belangrijk, omdat het de gecontroleerde ruimte laat zien die zowel politiek als economisch betekenisvol is, maar die naar mijn beleving (in dit geval) nadelig uitpakte voor de bewoners nabij het Holtingerveld.

*'Het onderhoud, dat de armen verschaft wordt, zal alleen
gegeven worden in vergelding van arbeid, en nimmer zal men
trachten dit oogmerk door liefdegiften te bereiken'.*

~ JOHANNES VAN DEN BOSCH ²⁶

De kracht van een manier van denken heeft bovenal te maken
met haar vermogen zich te verplaatsen.

~ JACQUES RANCIÈRE ²⁷

Invloed van geld

Alle vormen van waarde die de logica van marktwerking niet volgen zijn afhankelijk van fondsen en/of (particuliere) giften. Deze situatie zorgt voor een dominantie van wat ik de economische cultuur noem. Het maatschappelijke is echter niet alleen economisch te interpreteren. Als we de balans willen herstellen tussen het economische en maatschappelijke belang, zoals ik nastreef, moeten we hiervoor kennis en middelen uit de markt beschikbaar maken. In dienst van deze beweging, zoals ik eerder op pagina 18 heb uitgelegd, heb ik in 2011 #theorganisation opgericht.²⁸

In het vorige hoofdstuk heb ik beschreven dat Stichting KiK in transitie was vanwege het wegvallen van hun structurele provinciale subsidie. Daarnaast ging deze stichting zwaar gebukt onder de financiële gevolgen van een fondsafhandeling van een eerder project - het grote toeristisch-culturele landschapsproject Into Nature 1 (2016). De gevolgen daarvan

echoden door bij de start van het basiskamp. Sterker nog, het blokkeerde de financiële stromen. De toekomst van Stichting KiK lag bij het aanjagen van kunstprojecten in het omliggende gebied, maar een gedegen financiële basis hiervoor ontbrak. Achteraf zou je kunnen zeggen dat mijn wens om Basiskamp Entre Nous te realiseren mij misschien blind had gemaakt voor de mogelijke gevolgen van KiK's preciaire financiële situatie. Tegelijkertijd was mijn kunstproject ook het enige levensvatbare idee dat kon zorgen voor de continuïteit van deze kunstinstelling. Het was een moeilijke afweging om wel of niet door te gaan met de samenwerking, waarbij de mogelijkheid en uitdaging van een onderzoek naar de participatieve kracht van de samenleving voor mij doorslaggevend was om het uiteindelijk wel door te zetten. Dit neemt niet weg dat een culturele instelling natuurlijk het beste functioneert met betaalde experts en wanneer het beschikt over voldoende middelen om zich onafhankelijk en slagvaardig maatschappelijk te manifesteren.

Vanuit deze moeilijke startpositie werkten we uit alle macht verder, op zoek naar mogelijkheden in het brede veld van onze aandacht. Denk daarbij aan middelen in natura (uit participatie) en daarnaast aan het benodigde geld (van fondsen). Bedenk ook dat wanneer fondsen geld toekenden aan ons project, deze middelen niet direct tot onze beschikking stonden. De uitkering van fondsen vindt namelijk pas plaats als het project is afgerond en er door de aanvrager is aangetoond dat er volledig is voldaan aan alle randvoorwaarden. Dit zorgde ervoor dat wanneer er voorschotten moesten worden betaald aan verhuurbedrijven, zoals bij de leger-tenten en de energievoorziening van het basiskamp, er steeds

een liquiditeitsprobleem was. Achteraf kun je concluderen dat de manier waarop deze fondsenprocedures werken zeer slecht aansluit bij participatieve en andersoortige culturele projecten.

Wanneer je ervoor kiest, zoals bij Basiskamp Entre Nous, om de lokale mogelijkheden van bedrijven en organisaties leidend te laten zijn in de besluitvorming, kun je onmogelijk op voorhand de contouren van het ‘kunstwerk’ scherp uiteenzetten. Tegelijkertijd was dit precies wat de fondsen van ons vroegen. Mijn werkwijze vanuit participatie is maatschappelijk relevant, omdat ik als initiator burgers betrek bij de vormgeving van hun omgeving - en dit is precies waar een *participatie-samenleving* feitelijk om vraagt. Het ontbreekt vaak echter op voorhand aan financiële middelen om deze maatschappelijke rol met kunst te kunnen invullen.

In 2015 werd de moeilijke positie van dit soort kunstwerken in een gesprek bij het Mondriaan Fonds bevestigd en daaruit luidde het advies om ons te richten op The Art of Impact. Dit nieuwe tijdelijke fonds was speciaal opgericht voor dit soort projecten met een maatschappelijk oogmerk.²⁹ Helaas besloten zij in de zomer van 2016 om onze aanvraag af te wijzen. Michiel Munneke, programmadirecteur van The Art of Impact verwoordde het als volgt:

De artistieke kwaliteit als ook de meerwaarde van de samenwerking werden als voldoende beoordeeld. De bewezen of verwachte kwaliteit van de aanvrager, de maatschappelijke relevantie, de zichtbaarheid en de kwaliteit van de begroting werden minder hoog gewaardeerd.

30 augustus 2017, Frank Hellinga legt de verharding aan van de toegangspoort
foto Edwin Stolk

9 september 2017, aannemersbord gebouwd door Bouwbedrijf Broekman met daarop de logo's van alle betrokken sponsors - foto Hristina Tasheva

Deze afwijzing zorgde ervoor dat we verder moesten zoeken naar geld. Het proces om middelen in natura te verkrijgen liep parallel aan de fondsenwerving en was daarmee nauw verbonden. De beschikbare tijd speelde daarbij een cruciale rol. Deelnemers maken immers middelen (in natura) vrij terwijl ze zelf operationeel moeten blijven. Dat kunnen ze slechts op bepaalde momenten en gelimiteerd doen. Defensie werkt bijvoorbeeld met een langetermijnplanning. De gespecialiseerde mankracht konden zij in 2016 toezeggen voor een oefening in mei 2017 en daarmee lag ook organisatorisch ons tijds kader vast om voldoende financiële middelen te vinden.

De gemeente Westerveld, waar Frederiksoord tot behoort, stemde eind 2016 bij een raadsvergadering in met de plannen voor het basiskamp en beloofde ondersteuning - vooral bij de vergunningverlening. In een eerste kennismakingsgesprek hadden ze aangegeven geen financiële middelen toe te kunnen zeggen. Het raadsbesluit voor ondersteuning werd in de plaatselijke krant gepubliceerd en Stichting KiK nam de leiding om bewoners uit Frederiksoord bijeen te roepen. Hiervoor werd een zolderruimte gehuurd bij bed & breakfast De bakkerij in Frederiksoord, waar een grote groep belangstellenden bijeenkwam om te luisteren naar de op handen zijnde plannen.

De Maatschappij van Weldadigheid had beloofd om grond uit de pacht te houden voor de proefkolonie, maar omdat de realisatie op zich liet wachten was er inmiddels een ander weiland aangewezen langs de Burgemeester Wijnoldyweg. Kort voordat hier de bouw van de proefkolonie kon plaatsvinden in mei 2017 (vanwege hoog grondwater werd dit uitgesteld

naar juni) toonde de provincie zich financieel daadkrachtig. Het gaf daarmee groen licht voor de aankoop van materialen en de realisatie van het basiskamp bij Frederiksoord. Dit was een cruciaal moment omdat er nog steeds onvoldoende financiële middelen waren om in september met twaalf kunstenaars daadwerkelijk van start te kunnen gaan. Met het vooruitzicht van een basiskamp zonder kunstenaars vroeg het bestuur van Stichting KiK mij om een plan B te ontwikkelen.

Het verlossende woord kwam uiteindelijk van het Mondriaan Fonds. De brief die de operationele periode van het basiskamp in september van 2017 veilig stelde bereikte ons drie jaar na ons eerste gesprek: een toekenning van een bijdrage opdrachtgeverschap aan Stichting KiK, gedateerd op 1 augustus 2017. Dit was precies een maand voor de opening van het basiskamp. De financiële veiligstelling van deze (in tijd en financiën begrensde) kunstproductie was niet zonder consequenties. In de praktijk kwam het geld laat binnen en dat betekende dat we al woonden en werkten in het basiskamp, terwijl we nog geen geld te besteden hadden. Het vertrouwen van sommige kunstenaars werd hierdoor ernstig op de proef gesteld en dit was schadelijk voor de sociale relaties in de woongemeenschap, die nog maar net was begonnen zich te vormen.

Achteraf moeten we hier organisatorisch een paar dingen vaststellen. We hadden een groter en specialistisch productieteam nodig om alle facetten van dit kunstproject echt goed te kunnen organiseren en begeleiden. Denk daarbij bijvoorbeeld aan een productieteam voor het samenstellen van de juiste infrastructuur, een fondsenwerver voor het vinden van voldoende

financiële middelen en een professionele communicatiespecialist. In de conceptbeschrijving van het basiskamp was een opschaling van het expertteam beschreven, maar in de praktijk ontbraken hiervoor de financiële middelen.

Ons team telde drie gedreven krachten, met later de geweldige hulp van twee stagiaires. Dit bleek in de praktijk onvoldoende te zijn voor een echt gezonde organisatie. Het is tegelijk wel een prestatie te noemen dat we met de middelen die ons ter beschikking stonden zo ver zijn gekomen. De *participatiesamenleving* veronderstelt namelijk een informeel en oplossingsgericht burgerinitiatief. Zorg regel je bijvoorbeeld samen met de burens. Basiskamp Entre Nous volgde dit concept en anticipeerde op de aangeboden mogelijkheden. Achteraf moeten we vaststellen dat je participeren moet leren en dat dit samenlevingsmodel hier (nog) niet kon voorzien in onze behoeften voor een vlekkeloze realisatie van dit experiment. De competitieve context, die hoort bij een individualistische kapitalistische samenleving, stond hierbij soms in de weg van de solidariteit waar wij aanspraak op deden. Kennis was wel degelijk voorhanden tegen betaling, maar niet vrijwillig vanuit de maatschappelijke noodzaak van dit experiment. Het is belangrijk om dit vast te stellen.

De Maatschappij van Weldadigheid is een soort van privaat-publieke samenwerking, die onder meer steunt op wat nu crowdfunding wordt genoemd. ³⁰

De democratie valt inmiddels samen met de marktlogica: alleen wat op de markt weet te overleven heeft publiek bestaansrecht; de demos mag, louter in de hoedanigheid als consument, bepalen wat deel uitmaakt van het publieke goed.

~ JOOST DE BLOOIS ³¹

Bedrijfsparticipatie

Invulling geven aan het containerbegrip cultuur is naar mijn overtuiging een verantwoordelijkheid van iedereen. Op dit moment is kunst die zich buiten de context van het museum of de galerie begeeft in eerste instantie afhankelijk van vrijwilligers, fondsen en de overheid. Dit is opmerkelijk omdat in de beschrijving van deze projecten vaak wel over de economische meerwaarde voor ondernemers in een bepaald gebied wordt gesproken. De grote uitdaging voor mij was dan ook om met bedrijven te zoeken naar waardevolle samenwerking.

De Maatschappij van Weldadigheid stelde grond beschikbaar omdat het project paste bij hun doelstellingen om hun geschiedenis met al haar facetten te vertellen aan publiek. Het leger zag kansen voor een cofinanciering (van materialen) voor een interessante oefening. Ze wilden door mee te doen aan het Nederlandse volk laten zien wat ze in het buitenland zoal bouwen. Verder waren we op zoek naar infrastructuur die

nodig was om in het basiskamp te kunnen wonen en werken. Het liefst met een zo klein mogelijke ecologische voetafdruk.

Door Stichting de Weldadige Oorden werd ik uitgenodigd voor een presentatie.³² In deze stichting zijn meer dan 50 recreatieve en toeristische ondernemers uit de Vrije Koloniën van Weldadigheid verenigd. Zij hebben zich ten doel gesteld om het unieke verhaal van dit gebied uit te dragen. Ik was ervan overtuigd dat we samen een belangrijk verschil konden maken voor deze regio. Tijdens mijn presentatie stelde ik hardop de vraag wat de impact zou kunnen zijn als zij in september een plekje op hun camping, of een weekendje weg in hun bed & breakfast, vrij konden maken voor iemand die dat vanwege armoede niet kan betalen. Met dit sociale gebaar zouden ze niet alleen onderdeel van het kunstproject worden, maar eveneens het verhaal van dit gebied kunnen uitdragen. Het bleef helaas stil in de zaal.

Ik sprak met een woordvoerder van ATB Nederland³³ over de drinkwatervoorziening van het basiskamp en de politieke invloed van grote ondernemingen. Dit bedrijf is een specialist op het gebied van doseren, roeren, pompen en filtreren van water. Zij leveren vooral aan afvalwaterzuiveringen en de industriële procestechniek. Het midden- en klein-bedrijf waar ATB Nederland toe behoort, beschikte niet over een netwerk met politieke connecties waar het grootbedrijf wel over beschikt en daarom voelden zij zich achtergesteld. Ik legde uit dat Basiskamp Entre Nous een plek kon zijn om dit onderwerp bespreekbaar te maken, maar om dat te kunnen realiseren had ik dan wel hun hulp nodig. Het bleef jammer genoeg alleen bij dit gesprek.

De Koninklijke BAM groep, een Europese bouwgroep die werkmaatschappijen verenigt in de twee bedrijfstakken Bouw en Vastgoed en Infrastructuur, raakte ook betrokken bij het basiskamp.³⁴ We hebben gepraat over de aanleg van een tijdelijke oprit naar het basiskamp met duurzaam asfalt. Het doel van deze verharding was de toegankelijkheid te waarborgen bij slecht weer. Daarnaast kon BAM hiermee hun innovatieve product onder de aandacht brengen. Een lobby van dit bedrijf bij de gemeente leverde denk ik niet genoeg op, waardoor ze afhaakten. Toen dit gebeurde nam een kleine groep vrijwilligers uit Frederiksoord het initiatief om gebruikt straatwerk te gaan verzamelen via Marktplaats, om zo te proberen de toegangsweg alsnog duurzaam te verharden. Maar toen kwam G. Hellinga BV³⁵ uit Steenwijk op ons pad, een bedrijf dat actief is in de container en puinrecycling. In een kordate e-mail stelde de directeur voor om een volle vrachtauto met gerecycled asfalt af te leveren bij het terrein. Frank Hellinga³⁶, actief in de transport, handel en grondverzet en gevestigd in Eesveen, liet ons weten dat hij met een graafmachine het pad kwam aanleggen en na afloop heeft hij het gebruikte materiaal weer herbestemd. Tijdens de barre weersomstandigheden in de septembermaand was dit een geweldige oplossing.

Om te voorkomen dat jongeren wegtrekken uit de regio Westerveld en de vergrijzing en krimp doorzetten, is goed internet en mobiele telefonie een belangrijke voorwaarde. De gemeente Westerveld stond bovenaan het lijstje met de slechtste dekking in Nederland.³⁷ Ik zocht daarom contact met KPN en las op hun website over een KPN programma dat 'het nieuwe leven en werken' heet.³⁸ Hierbij wordt ingespeeld op de nieuwe technologische mogelijkheden van internet om thuis te

werken en het leven te veraangename. Het lukte me om via Twitter in contact te komen met de programmamanager. We maakten een afspraak voor een interview in Amsterdam en hier leerde ik twee gedreven vakmensen kennen. Ze interviewden mij voor een intern KPN programma dat De Verkenners heet.³⁹ Ze benadrukten dat een globaal opererend bedrijf als KPN zich niet meer kan permitteren te voldoen aan de binnenlandse vraag om iedereen dezelfde dekking te geven. Ze beloofden mij verder te helpen en deden dat ook.

Na deze ontmoeting kreeg ik een e-mail waarin stond dat de financiële hulp om KPN Events aan te kunnen sturen moest komen van het Cor de Wit fonds.⁴⁰ Na verschillende telefoon-gesprekken en e-mails met dit fonds liep dit echter op niets uit. Op de valreep kwam de oplossing uit onverwachte hoek. Het bedrijf Werkende Netwerken⁴¹, specialist op het gebied van het beheer van computersystemen en netwerken, gevestigd in Frederiksoord, kwam op ons pad en het lukte hun om, tegen de kosten van de apparatuur, draadloos internet te stralen vanaf een nabijgelegen woning.

De kolonisten kregen in de tijd van Johannes van den Bosch kleding van de Maatschappij van Weldadigheid in bruikleen. Ik vroeg het bedrijf Wehkamp⁴², een Nederlands postorder-bedrijf en online warenhuis gevestigd in Zwolle, of zij ons hierbij wilden helpen. In het publieksprogramma waren mogelijkheden om te spreken over duurzame kleding. Toen een antwoord via mail uitbleef nam ik telefonisch contact met ze op. Mij werd verteld dat ze het Ronald McDonald Huis al ondersteunden en geen interesse hadden in mijn voorstel. Ik begrijp natuurlijk heel goed dat ze hiermee graag de aantrekkelijke kant van hun onderneming willen belichten.

De hierboven geschetste situaties laten zien dat er belangrijke mogelijkheden zijn voor cocreatie bij alternatieve beeldvorming in de maatschappelijke praktijk. Het is alleen heel lastig om bruggen te bouwen tussen de verschillende disciplines en hun belangen. Het waren met name kleinere (lokale) organisaties die wel bereid waren om mee te helpen. Dan moet u denken aan een rol dakleer van installatiebedrijf Dick Sjabbens⁴³, de inrichting van de tenten met huisraad door tweedehands winkels Het Goed⁴⁴ en Stichting Kringloopwinkel Steenwijk⁴⁵, groenten uit de lokale tuin van Landbouwe⁴⁶, de bouw van een aannemersbord door Bouwbedrijf Broekman⁴⁷, de kleding die met korting gewassen mocht worden bij Camping Moesberg⁴⁸ en de organisatie van een thematisch publieksprogramma door De Nieuwe Leefstijl⁴⁹. Bij het publieksprogramma kwamen ook heel veel ondernemers op vrijwillige basis hun kennis met het publiek delen. Dit was hartverwarmend. Voor een volledige lijst met deelnemers verwijs ik door naar woorden van dank achterin deze publicatie.

Ik denk dat er beleid nodig is om de beschikbaarheid van middelen voor maatschappelijke innovaties in dienst van de samenleving als geheel te kunnen waarborgen. Misschien kan de 1 % regeling voor kunst bij nieuwbouwprojecten hierbij als een voorbeeld dienen. Wat zou er gebeuren wanneer ieder groot of middelgroot bedrijf 1 % van de kennis en de middelen die het ter beschikking heeft, moet vrijmaken voor beeldend onderzoek naar het bedrijfsmatige handelen van deze onderneming in het grotere geheel van de samenleving?

De oorspronkelijke 1500 Rijnlandse roeden die een landbouwend gezin zouden kunnen voeden, worden bij nader inzien toch te krap bemeten geacht. Johannes zaait enige verwarring over nieuwe oppervlaktes door in De Star een tekening te plaatsen waarop het landje van de kolonist 2200 roeden groot is en daarna te schrijven dat het oorspronkelijke aantal van 1500 roeden ‘met 800 roeden is vermeerderd, en dus tot 2100 roeden gebracht’ wordt. (...) Het vaakst genoemde getal is 2100 roeden, wat neerkomt op een kleine drie hectare. ⁵⁰

De soevereiniteit van de staat berust op het monopolie van het geweld. Dit monopolie is noodzakelijk om maatschappelijke stabiliteit te kunnen garanderen. Daarom kent het politieke een esthetica van ordening en begrenzing: van de staat zelf, van de verhouding tussen staat en samenleving en de relaties tussen en binnen publieke en private domeinen. Ordening en begrenzing zijn nodig omdat de wereld verveld is van strijd en conflict vanwege de onvolmaaktheid en gebrokenheid van de wereld.

~ PAUL FRISSEN ⁵¹

Voorzieningen

Om dit maatschappelijke laboratorium off grid te realiseren zocht ik naar de nieuwste technische mogelijkheden. Het was van belang om daarbij zoveel mogelijk zelfvoorzienend te kunnen zijn. Het basiskamp moest een plek worden waar publiek kennis kon maken met de allerlaatste innovaties. Defensie probeert dit momenteel te doen met Field Lab Smart Base.⁵² Dit is een basiskamp waar bedrijven hun laatste innovaties kunnen tonen en testen. Met verschillende bedrijven die nauw zijn betrokken bij dit Defensieprogramma heb ik contact gehad.

Om de infrastructuur op hoog niveau te kunnen organiseren hadden we eigenlijk een producent nodig voor elk deelaspect van het basiskamp. Maar de voorzieningsvragen die we in de praktijk konden neerleggen lieten een weerbarstige realiteit zien. Nieuwe technieken zijn bijvoorbeeld (nog) niet beschikbaar of niet op de gevraagde schaal inzetbaar en regelgeving

staat bepaalde experimenten in de weg. De mogelijkheden die er wel zijn worden vaak tegen hoge huurprijzen aangeboden.

Drinkwatervoorziening

Als voorbeeld wil ik de zoektocht naar de juiste drinkwatervoorziening beschrijven. In een vroeg stadium had ik contact met Albert Jansen van Water Innovation Consulting (WIC).⁵³ Hij ontwikkelt Hemel(s)water - een systeem om met een membraanfilter van regenwater drinkwater te maken. Uiteindelijk bleek deze installatie te kostbaar en werd deze niet te huur aangeboden.

In de Defensiekrant stond een artikel dat wetenschappers door Defensie in kamp Castor te Mali waren uitgenodigd om hun ideeën voor schoon drinkwater te komen testen (2017). Kamp Castor was de hoofdlocatie van de Nederlandse militairen die bijdroegen aan de VN-missie Minusma en duurde tot 1 mei 2019. Met een paar van deze wetenschappers zocht ik contact. Ap Verheggen is tevens kunstenaar en werkte in Mali aan het testen van de SunGlacier.⁵⁴ Hij liet mij per mail weten dat dit systeem waar hij aan werkt, om met behulp van zonne-energie drinkwater te winnen uit condens, nog geen grote groep mensen van drinkwater kon voorzien. Daarna zocht ik contact met Emad Khatibzadeh die werkte aan een waterzuiveringsapparaat voor landen waar geen schoon drinkwater is: de Boomym Decentralised Desalination Device.⁵⁵ Hij zag wel kans om uit de Drentse AA water te zuiveren naar drinkwater. We planden een afspraak bij The Hague Institute for Global Justice.⁵⁶ Daar spraken we elkaar in een vergadering waar onder andere ook voormalig Defensie minister en lector aan de Hogeschool van Den Haag Joris Voorhoeve deelnam.

Tijdens dit gesprek werd duidelijk dat de investering die nodig is om filters af te stemmen op het water van de Drentse AA te kostbaar was voor deze korte operationele periode. Ik kreeg de tip om contact te zoeken met Qsenz,⁵⁷ die gespecialiseerd zijn in het leveren, installeren en onderhouden van water- en gas analyse apparatuur. Samen met The Mastermind Company,⁵⁸ zij ontwikkelen op maat gemaakte duurzame infrastructurele oplossingen, voorzagen zij de manschappen op kamp Castor in Mali van schoon drinkwater.⁵⁹ Na de vergadering besloot ik, omdat ik dichtbij de Kerkhoflaan was waar Johannes van den Bosch is begraven, zijn graf die middag een bezoek te brengen.⁶⁰

Mijn email aan Qsenz bleef lang onbeantwoord. Toen ging de telefoon - het was Han Wissink van The Mastermind Company in Bunschoten-Spakenburg. Als het aan dit bedrijf ligt kan zelfs het slootwater in de buurt worden omgezet naar drinkwater. Er werd mij geadviseerd om bij de boorploeg van de Genie te informeren of er niet als oefening een waterput geboord kan worden. De Genie is een wapen binnen de Koninklijke Landmacht en ze bouwen militaire constructies en objecten zoals bruggen, vliegvelden, schuilplaatsen, uitkijkposten en complete kampen. Als prestigie project wilde de Mastermind Company het water uit de bron, en dat van de 'natte ruimtes' (douche en was-cabine), zuiveren. De boorploeg van de Genie reageerde positief op mijn verzoek. De Maatschappij van Weldadigheid gaf toestemming voor het slaan van deze waterput. Ik kreeg de contactgegevens van de juiste persoon bij WLN (Water Lab Noord), een waterlaboratorium voor waterkwaliteit, onderzoek en behandeling, die de bron van te voren konden testen. Met veel enthousiasme reageerden ook zij bevestigend.

Deze bedrijven en organisaties wilden samen een bijzonder verhaal over drinkwater komen vertellen in het basiskamp. Het zijn pioniers op dit gebied. Het was inmiddels juni 2017 dus er was niet zo heel veel tijd over voor de operationele periode in september, maar ik kreeg te horen dat alles geregeld kon worden. Het leek er op dat we met de watervoorziening zelfvoorzienend konden zijn.

Helaas liep het allemaal anders. Het was inmiddels half juli toen de gemeente reageerde op mijn verzoek voor vergunningen voor de boring van de waterput:

“Het handigste is om via het Omgevings Loket Online (OLO) een aanvraag in te dienen; die komt vervolgens bij de juiste afdeling terecht. Let wel dat ook toestemming van o.a. waterschap en/of waterleidingmaatschappij nodig is. Houd er rekening mee, dat het slaan van een waterput niet per definitie toegestaan kan zijn! Ik zou jullie willen adviseren, om om te zien naar een alternatief (ook vanwege de tijd die een vergunningprocedure - met onzekere uitkomst - met zich mee brengt)”

Een medewerker van de provincie die de besluitvorming tussen de gemeente en provincie moest stroomlijnen deed in een mail verslag van zijn bevindingen:

“Aanvragen voor een (drink)waterput dienen via het OLO te worden ingediend. Behandeling van de aanvraag is minimaal 6 weken. Onderzoek, boring en leges kosten veel geld. Door legionella besmettingen bij grootschalige evenementen is wet- en regelgeving aangescherpt. Via een

zijdeur met team natuur en water in gesprek gekomen. Uit deze gesprekken bleek dat er veel haken en ogen zitten aan een verticale boring. De hiervoor benodigde tijd is niet voldoende om te zorgen dat je in september verzekerd bent van drinkwater. De verwachting bij het team is of hiervoor überhaupt een vergunning voor kan worden verstrekt. Hierna is naar alternatieven gekeken, de meest pragmatische en kosten lage oplossing is aanlevering van drinkwater via de dichtstbijzijnde brandkraan.”

In mijn gedrevenheid reageerde ik getergd:

“In Mali zuiveren ze afvalwater tot drinkwater, dat mag in Nederland niet en daarom zijn er gevallen bekend waarbij dit water aan de ene kant de sloot in gaat en aan de andere kant weer als drinkwater wordt gebruikt. Dus dat er mensen dood gaan is geen issue, we moeten hier echt de ambtelijke wil vinden om dit te laten zien op locatie! Het verhaal van het water is te belangrijk om vanwege dit soort dingen maar een tank neer te zetten. Daarnaast zijn er nu bedrijven die hebben toegezegd dit te willen gaan oplossen en daar mee bezig zijn. Als we ons hoofd laten hangen moeten we dat ook naar hun communiceren.”

Waarop de medewerker van de provincie terecht terugschreef:

“Edwin ik probeer binnen de jou aangegeven zienswijze bij te kunnen dragen aan oplossingen maar ben niet in staat wetmatigheden hierbij te negeren.”

Dit voorbeeld laat goed mijn inschattingsfout zien. Hoe kon ik denken dat we zomaar mochten experimenteren binnen de driehoek van het basiskamp? Er zat niets anders op dan alle betrokkenen op de hoogte te brengen van deze situatie. In een laatste poging probeerde ik nog contact te zoeken met The Mastermind Company, maar ze namen de telefoon niet meer op. Toen herinnerde ik mij nog een e-mail aan het drinkwaterbedrijf Vitens die nooit was beantwoord. Het drinkwaternetwerk bij Frederiksoord wordt door hun beheerd. Ik besluit opnieuw contact te zoeken.

“In april heb ik reeds contact gezocht met Marcel Mulder van Vitens Solutions, maar die heeft helaas nooit gereageerd. ... Ik hoor graag van u of er op korte termijn mogelijkheden zijn bij Vitens om mee te helpen het verhaal van drinkwater nu en in de toekomst zichtbaar te maken op locatie?”

Mijn e-mail ging langs verschillende bureaus. Toen ik een telefoonnummer kreeg hoorde ik al snel dat deze medewerker niet wilde meewerken. Het drinkwaterverhaal liet hem koud en hij verwees ons kil terug naar het loket bij de ingang. De standpijp en aansluiting (voorzien van een kleine watermeter) die nodig waren kostten bij Vitens, los van ons verbruik, 2202,78 euro. Maar deze tijdelijke aansluiting op het waternet bleek nog onze enige optie te zijn en zorgde uiteindelijk voor drinkwater in het basiskamp.

Overige voorzieningen

Wanneer je met zonnepanelen wilt werken om stroom te genereren, moet de stroom ergens worden opgeslagen.

Hiervoor heb je een *powerpack* nodig. In Nederland zorgt de vaste terug-leverprijs op het net ervoor dat er weinig wordt geïnnoveerd op het gebied van energieopslag. Een powerpack was voor deze periode dus onvindbaar. Gesprekken met de Groene Kolenboer⁶¹, die lokaal hout met pelletkachels omzet in energie en een deel van de opbrengst weer terug investeert in het lokale groen, liepen helaas op niets uit.

Uiteindelijk gingen we aan de slag met - wat we in eerste instantie wilden voorkomen - een dieselaggregaat die de evenemententent van stroom moest voorzien, en daarnaast als kleine compensatie een hybride aggregaat voor de bewonersstraat. We werkten hiervoor op een prettige manier samen met Dirk Gommers van DG verhuur.⁶² Met de hybride aggregaat wilden we 's nachts de woonstraat in stilte van stroom voorzien, maar het slechte weer maakte dat onmogelijk.

Ik merkte tijdens deze zoektocht naar nieuwe toepassingen dat ik te optimistisch was om te denken dat we deze technische middelen beschikbaar konden krijgen in de vorm van bedrijfspresentaties, prototypes of testopstellingen. Daarnaast staat wetgeving deze experimenten soms in de weg - zo mag menselijke ontlasting bijvoorbeeld niet worden omgezet in mest en maakt dit composteertoiletten duur. Ik leerde dat afvalwater uit de douche en spoelbak niet mag worden terug gezuiverd naar drinkwater. De veiligheid van burgers staat bij deze wetgeving steeds voorop en dat is natuurlijk begrijpelijk. Toch ben ik van mening dat er meer ruimte moet komen voor innovatieve experimenten zoals we die wilden uitproberen in het basiskamp.

Op het vlak van promotie laat de Maatschappij niets aan het toeval over. Twee tijdschriften spelen daarin een hoofdrol: De Star in het Noorden en zijn Franstalige tegenhanger Le Philanthrope in het zuiden. ⁶³

'Je kunt die hele factcheckbeweging zien als een soort hervormingsbeweging, tegen de 'he said, she said'-journalistiek. Veel journalisten vinden dat ze klaar zijn als ze een bewering hebben doorgegeven, of een paar beweringen naast elkaar hebben gezet. Factcheckers vinden dat je als journalist veel verder kunt en ook moet gaan. Dat je zelf kunt uitzoeken wat nepnieuws is en wat niet.' ⁶⁴

De gebundelde kracht van coauteurs

Bij Basiskamp Entre Nous stond samenwerking en coauteurschap vanuit participatie centraal. Het beoogde doel hiervan was om samen te komen tot, of na te denken over, een nieuwe ‘werkelijkheid’. Ik handelde hier in lijn met Koning Willem Alexander, die in zijn troonrede (2013) voor het antwoord op maatschappelijke vragen doorverwees naar de *participatiesamenleving*.

De geschiedenis van de Maatschappij van Weldadigheid verplaatste de verantwoordelijkheid voor het collectief van de kerk naar de Staat. Deze collectieve verantwoordelijkheid werd daarbij geborgd in de verzorgingsstaat. Na de hierboven genoemde troonrede verschuift deze verantwoordelijkheid, met de introductie van de *participatiesamenleving*, echter terug naar het individu (in een collectief).

De staatsfinanciering van cultuur staat steeds opnieuw ter discussie, zoals duidelijk werd bij de cultuurbezuinigingen van 2011. Daarnaast is de betaalbaarheid van onze zorg een terugkerend onderwerp bij verkiezingen. Het lag daarom voor de hand om in het basiskamp te proberen de kunst op een nieuwe manier dienstbaar te maken vanuit de operationele en betekenisvolle organisaties die dagelijks uitvoering geven aan overheidsbeleid of praktiserend zijn in de vrije markt.

Om dit coauteurschap te laten slagen maakte ik een inventarisatie van de benodigde middelen en aanwezige organisaties in het gebied. Daarbij had ik ook oog voor hun belangen. De verhaallijn, die ik ontwikkelde, moest voor iedere deelnemer nieuwe kansen bieden. In samenkomst met elkaar zorgde dit ervoor dat er nieuwe en nog ongekende mogelijkheden werden gecreëerd. Alleen op deze manier kon er in samenwerking met Stichting KiK een kunstproject ontstaan dat ruimte bood voor de belangen van mensen die normaal gesproken niet worden gefaciliteerd in een marktgerichte samenleving.

De Maatschappij van Weldadigheid

Directeur Jan Mensink van de Maatschappij van Weldadigheid zag met dit kunstproject in 2014 kans om hun bijzondere verhaal onder de aandacht te brengen van het publiek. Tot dan toe ontbrak het deze organisatie aan financiële middelen om dit adequaat te doen. Door een stuk grond uit de pacht te houden ontstond het canvas voor deze vertelling. Daarnaast wil Frederiksoord graag als maatschappelijke testlocatie geschiedenis gaan schrijven. Onze proefkolonie bood zich aan als ultieme mogelijkheid hiervoor.

In de praktijk pakte deze win-win situatie toch iets anders uit. De nieuwe directeur, Minne Wiersma (per 1 februari 2017), had moeite om zich voor te stellen hoe dit kunstproject dienstbaar kon zijn aan zijn doelstellingen. Toen ik hem vroeg om actief mee te denken over de inhoudelijke richting kreeg ik geen gehoor. Bij menig communicatieoverleg werd wel waarde gehecht aan de woorden ‘welkom toen welkom nu’, een reclame slogan van de Maatschappij van Weldadigheid gericht op het toerisme, die in de juiste kleur oranje op het aannemersbord bij het basiskamp moest komen te staan.

De Koninklijke Landmacht

De samenwerking met Defensie verliep op de meeste terreinen slagvaardig. In verschillende gesprekken met Kolonel Hagenaars kreeg ik inzicht in hun belangen. Defensie had veel bezuinigingen achter de rug en wanneer de materialen voor het basiskamp (de houten observatietorens) door Stichting KiK konden worden gefinancierd, leverde dit naast veel grondverzet, de manschappen een voordelige en interessante oefening op. Daarnaast was het voor hun belangrijk om de Nederlandse belastingbetaler te informeren over wat zij zoal bouwen in het buitenland.

Toen de Genie, de bouwers van Defensie, bij wijze van oefening in het weiland de 3 x 100 meter lange driehoekige aarden wallen had aangelegd met daarbij drie observatietorens, waren zij daar met recht zeer trots op. Met een drone werden spectaculaire videobeelden gemaakt die een dag later op Facebook werden gepost.⁶⁵ Tot mijn grote verbazing was die clip echter een dag later weer van het internet verdwenen. Ik ben er nooit precies achter gekomen wat de reden hiervoor was.

Na dit incident (wat speelde in verkiezingstijd) heeft Defensie nooit meer officieel gecommuniceerd over de mogelijkheid om dit basiskamp te bezoeken. Basiskamp Entre Nous had naar mijn mening verschillende mogelijkheden waarbinnen ze als coauteur invulling konden geven. In het eerste weekend kwamen er interessante sprekers, waaronder hooggeplaatste (ex)militairen, bijeen om te praten over vredesmissies in het buitenland en de democratie in internationaal verband. Het verbaasde mij dat de communicatiemedewerker van Defensie waar we actief mee in gesprek waren geweest, in die periode geen initiatief nam om hun achterban hierover te informeren.

1 juni oplevering van Basiskamp Entre Nous 2017 - foto Hylco Komen

16 juni perimeter Basiskamp Entre Nous 2017 - foto Edwin Stolk

De gemeente Westerveld

De gemeente zou bij uitstek een plaats moeten zijn waar inwoners en ondernemers gekoppeld kunnen worden aan lokale uitdagingen, zo dacht ik. In de aanloop naar realisatie van het basiskamp heb ik in de raadszaal voorlichting gegeven over de mogelijkheden van dit kunstwerk. Uitdagingen waren er genoeg, zeker na de decentralisaties waarbij de gemeente veel zorgtaken moest overnemen van de nationale overheid. Van een medewerker (verantwoordelijk voor het sociaaldomein) begreep ik dat er bij de gemeente veel vragen waren over de specifieke zorgvraag van inwoners en de mogelijkheden van hen om hier zelf invulling aan te geven. Basiskamp Entre Nous bood bij uitstek de kans voor een laagdrempelige inventarisatie naar deze lokale zorgvragen en mogelijke oplossingen. In de operationele periode zijn een aantal medewerkers van de gemeente ook actief betrokken geweest bij gesprekken over uiteenlopende thema's in het publieksprogramma.

Basiskamp Entre Nous werd in een eerste gesprek met wethouders enthousiast ontvangen. Later begreep ik dat onze samenwerking met Defensie (als grootste werkgever in dit gebied) hierbij een doorslaggevende rol heeft gespeeld. Vreemd vond ik het, dat na het raadsbesluit (vóór ondersteuning van Basiskamp Entre Nous) in november 2016, het nog tot 12 juli 2017 duurde voordat de communicatieafdeling van de gemeente Westerveld een eerste aankondiging op haar website plaatste.⁶⁶ Uiteindelijk zou het bij twee berichten en een interne mailing blijven. Een communicatiemedewerker van de gemeente gaf hiervoor als verklaring dat er eerst een duidelijke link moest zijn tussen het project en de gemeente. Wat ik hiervan heb geleerd is dat een aankondig van de

opening (het amusement) nieuwswaardig wordt gevonden, maar berichten over de reis om daar te komen niet.

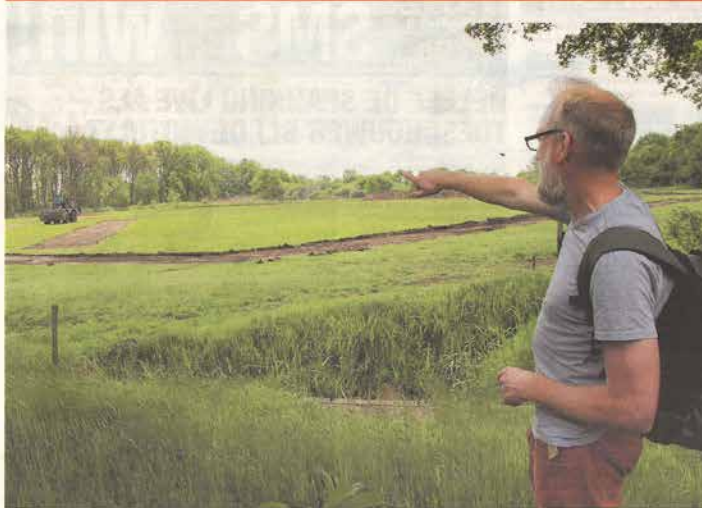
De provincie Drenthe

De afdeling cultuur & vrijetijdseconomie van de provincie Drenthe heeft op verschillende manieren gecommuniceerd over het basiskamp. Het publieksbereik van ondersteunde cultuurprojecten speelt begrijpelijkerwijs voor hun een belangrijke rol.

Het was wel moeilijk om de provincie als coauteur inhoudelijk bij het kunstwerk te betrekken. Het project paste bij de afdeling cultuur & vrijetijdseconomie, maar raakte daarnaast ook aan andere beleidsterreinen. Een medewerker van de provincie legde mij uit dat door individuele targets en onderlinge concurrentie, samenwerking tussen verschillende afdelingen lastig kan zijn. Hierdoor was het pas in een laat stadium mogelijk om voor andere afdelingen een lunchpresentatie over de mogelijkheden van Basiskamp Entre Nous te geven in het provinciehuis.

Inwoners

In Frederiksoord en omgeving was het moeilijk om de inwoners breed te overtuigen van de participatieve mogelijkheden van het basiskamp. We organiseerden informatiebijeenkomsten en schreven een wekelijkse column in de huis aan huis krant *Das Mooi*. In het publieksprogramma maakten we steeds een interessante mix tussen lokale experts en meer landelijke sprekers rond maatschappelijke thema's die speelden in Westerveld en daarbuiten. Het is denk ik laagdrempelig om naar amusement te komen kijken, maar wanneer je als deelnemer actief wordt betrokken bij de uitkomsten - zoals bij Basiskamp Entre Nous het geval was - schrikt dat af.

Edwin Stolk bij de start van de realisatie van het basiskamp, waar de contouren van het kamp al goed zichtbaar zijn. Alenda de Boer

‘Het terrein is mijn canvas’

Ruim drie jaar al werkte hij er naar toe. Dus toen vorige week de eerste bouwwerkzaamheden startten, kreeg Edwin Stolk wel een brok in zijn keel. Basiskamp Entre nous gaat nu écht van start.

INLEIDING

Aan de burgemeester Wipold-dyng in Frederiksoord ver-rijst de komende tijd een multirac basiskamp. Het kamp vormt het canvas van be-derend kunstenaar Edwin Stolk uit Bodegraven. Het doel is het realiseren van een maatschappelijk laboratorium. Het stichten van een hede- daagse kolonie die zich bezig houdt met de verzorgings- staat.

Edwin doet projecten op locatie, waar(bij) hij kijkt naar een actuele vraag en het potentieel in het gebied. 'Ik heb Koninklijke academie- teksten en schilderijen ge- daan, ik hing maatschappelij- ke vragen aan de muur, zag iedereen voorloopen, maar er kwam eigenlijk geen ant- woord op die vragen. Toen bedacht ik dat ik niet mijn schilderij aan de muur moest hangen, maar mijn canvas in de publieke ruimte moest neken. Voor mij is kunst beeldvorming en ik voel mij nog steeds schilder als ik dit maak. Het terrein is mijn canvas, mijn verf dat zijn de materialen. Bovendien: als ik het zo schilder kunnen we er ook nog allemaal in en kun- nen we er een tweede functie aan geven, te dit geval een maatschappelijk lab.'

Enthusiast en snel praat hij over de totaandrijving van zijn idee voor het project waarbij zowel de hoesman-

Postkazerne in Havelte als de Maatschappij van Welddig- heid in Frederiksoord nauw betrokken zijn. Edwin raakte geïnteresseerd tijdens een verblijf bij Stichting KIK in Kolderveen, waar hij leerde over de geschiedenis van de Maatschappij van Welddig- heid. Koning Willem-Alexan- der sprak tijdens de tounre- de over de participatiesner- ving, maar hij vergat uit te leggen hoe dat werkt. Onze verzorgingsstaat staat ter discussie. Johannes van den Bosch had daar destijds heel duidelijke ideeën over. Dus ik vroeg mij af: Hoe kan ik die geschiedenis in beeld bren- gen gekoppeld aan de 'vraag- stakken van nu'?

Drie jaar is Edwin in gesprek om het project te realiseren. De Maatschappij van Welddig- heid stelde een perceel grond ter beschikking, defen- sie zegde toe als oefening een basiskamp te bouwen. Het project dient zo vele doelen. Voor het lóger is het een humanitaire misde in eigen land, zoals Edwin het noemt. 'Defensie kan op deze manier laten zien hoe ze in oorlogs- gebieden een kamp bouwen. 'offgrid', dus zelfvoorsien- dend. Er komt een basiskamp- stuk ook in Irak is gebouwd. Wel mer drie verschillende torens, om evaring op te doen, om te laten zien wat er mogelijk is.'

In september gaan in het

basiskamp twaalf mensen wonen en werken met een zo klein mogelijke voetafdruk. Twaalf kunstenaars, uit elke provincie een. 'Dit idee komt van de geschiedenis van de maatschappij. Daarbij had iedere provincie afvaardig- tingen die mensen selecteerden en naar Drenthe stuurden. Ik heb in iedere provincie ge- zocht naar maatschappelijk geïntegreerde kunstenaars die aan het profiel voldoen. Waarom kunstenaars? De kunstenaar is eigenlijk de hedendaagse pauper,' zegt Edwin lachend met een se- rieuze ondertoon. 'En kunst-

zoek naar regionale inbreng. 'Ik ben op zoek naar bedrij- ven en organisaties die iets kunnen betekenen. Dat kan zijn op het gebied van me- gerscoerzering, het drinkka- maken van regenwater of het water uit de Waperveensche Aa, alles op het gebied van zelfvoorzienend leven. 'We dagen bedrijven en organis- ties uit het basiskamp als proeftuin te gebruiken voor hun idealen. We willen alle thema's die spelen bij wonen op locatie bespreekbaar ma- ken.'

In september is het basi-

Waar lopen zij tegenaan in het dagelijks leven? Iemand die in de zorg werkt bijvoorbeeld, weet het beste welke problemen daar spelen. Het basiskamp is een platform waar deze problemen inge- bracht kunnen worden.'

Edwin is erg nieuwsgierig naar deze volgende fase van het project. 'Het is een grote uitdaging in hoeverre het allemaal gaat lukken. Tot nu toe was ik degene die er heel veel mee bezig was. Nu het kamp wordt gebouwd, wordt het ook zichtbaar en hoop ik dat het ook meer gaat leven bij anderen.'

In de komende periode, tot aan september komt u twee- wekelijk de ontwikkelingen van basiskamp Entre nous volgen in Da's Mooi. Onder- nemers die mogelijk geïnte- resseerd zijn kunnen contact opnemen via stichting@k- grust.nl of belten met 0620281482.

Ook vrijwilligers zijn van harte welkom. Zij kunnen zich aanmelden bij één van de vrijwilligersverenigingen of via stichting KIK.

De ontwikkelingen in en rond het kamp zijn verder te volgen op de facebookpagina van het project en via de speciale website: basiskamp- entre-nous.tumblr.com.

Alenda de Boer

Maquette van het kamp zoals het er gaat komen. Alenda de Boer

naars zijn in staat te de- sideren, om te kijken bin- ten de standaarden. Dat heb- je nodig in zo'n project'. De legerwerdigen zijn dan druk aan de slag om het basiskamp vorm te geven. Inhoudelijk is er nog niets overzet. Edwin heeft voor het project vele gesprekken in het hele land, en is ook op

kamp in Frederiksoord- gespeld voor publiek en is er een inhoudelijk programma. Iedere week een ander thema waarbij mensen spreken, debatteren, er workshops zijn of andere vormen waarbin- nen een thema besproken wordt. 'Ook willen we de individuele bezoekers er inhoudelijk bij betrekken.

Das Mooi artikel "Het terrein is mijn canvas" geschreven door Alenda de Boer

In de aanloop van het basiskamp schreef Alanda de Boer⁶⁷ een zeer leesbaar stuk in *Das Mooi* over mijn intenties als kunstenaar en legde daarmee een belangrijke basis voor een breed publiek om het kunstwerk te kunnen 'lezen'.

Na afloop van Basiskamp *Entre Nous* bereikte mij vanuit de gemeente Westerveld de vraag hoe de provincie een dergelijk project uitkiest in relatie tot de doelgroep die in dit gebied woont. Het project zou zich volgens hun vooral hebben gericht op een hoger opgeleid Randstedelijk publiek en niet op de doorsnee Drent. Als dit zo is geweest komt hier wel een belangrijke vraag naar voren, namelijk hoe kunnen deze mensen dan zichzelf voorzien in hun behoeften in de beoogde *participatie-samenleving*? De mensen verschillen naar mijn mening ook niet zo heel veel van elkaar. In steden toont de praktijk ook aan dat de opkomst van burgers bij stadsdeelvergaderingen zeer gering is, vertelde iemand mij. Burgerparticipatie is dus niet vanzelfsprekend en blijkt een ongelooflijk moeilijk onderwerp te zijn. Het vraagt om een open samenleving waarin verschillende mensen bereid zijn buiten de eigen belangensfeer en netwerk te denken en te handelen. De houding die dat van inwoners vraagt is moeilijk op het platteland, maar ook in de stad. Educatieve kunstprojecten kunnen hierbij een belangrijke rol spelen.

Tot slot

De kwestie die ik hierboven aan de orde wilde stellen gaat over de vormgeving en mogelijkheden van coauteurschap die ontstaan als krachten worden gebundeld. Aan de ene kant maakte een participatie tussen ongebruikelijke partners dit kunstproject mogelijk, maar tegelijkertijd creëerde dit ook de grenzen van deze beweging.

Om mensen te betrekken heb je vanaf het begin van het project gerichte communicatie nodig, ook als er nog helemaal niets te zien is. Waar Stichting KiK zich in een ander netwerk bevindt dan bijvoorbeeld het Defensienetwerk, ontbrak het ons ook aan de middelen om een communicatie expert aan te stellen. Dan is het een gemis te noemen dat de partners van Basiskamp Entre Nous, zoals de gemeente en Defensie, die deze professionals wel in dienst hadden, verstek lieten gaan bij het benaderen van hun eigen achterban.

Basiskamp Entre Nous was dan wel een kunstwerk fungerend in de kunstcontext, maar het was vooraleerst een maatschappelijk experiment ingebed in het leven zelf. Toen alles met de instemming en het medeweten van deze partners stond te gebeuren in het weiland bij Fredriksoord, bleven hun communicatieafdelingen stil, ook over hun eigen rol binnen deze samenwerking werd niet gerept. Hierbij speelde naar mijn mening de onbekendheid van een dergelijke samenwerking een belangrijke rol, maar ook het nemen van een stukje verantwoordelijkheid voor de beeldvorming die dit basiskamp opleverde speelde mee.

De operationele periode van het basiskamp kwam, mede aangestuurd door Ingeborg Sturre (zakelijk leider) van Stichting KiK, onder de aandacht van verschillende media - zo schreef Gretha Pama van het NRC een artikel met de kop "Denken over de toekomst in een Drentse legertent".⁶⁸ Ook gaven RTV Drenthe, Das Mooi, Dagblad van Het Noorden, De Stentor, Drenthe Magazine en Noorderbreedte ruimte aan Basiskamp Entre Nous. In de kunstcontext schreef Richtje Reinsma (deelnemer van het basiskamp) een verslag voor

online kunstmagazine Mister Motley.⁶⁹ Charlotte van Winden (ook deelnemer) deed met vlogs verslag van het basiskamp bij Trendbeheer een blog over kunst.

1843 - De volledige Permanente Commissie van de Maatschappij van Weldadigheid treedt op 1 januari af. Dit doet zij vanwege de onvrede met het regeringsbeleid ten aanzien van de Maatschappij. Ondanks dat beleid mag deze Maatschappij van de regering niet failliet gaan en wordt daarom onder verscherpt regeringstoezicht geplaatst. De reden waarom de Maatschappij niet failliet mag gaan, is dat de kosten voor opvang van bedelaars goedkoper is via de Maatschappij dan in de gemeentelijke opvang. ⁷⁰

De burger doet mee in de 'cocreatie van beleid'. (...) In deze processen van beleidsvorming wordt ook heel expliciet gebruik gemaakt van rituelen en symboliek, of het nu gaat om grafisch exuberant vormgegeven visiedocumenten of om performatief geregisseerde discussiebijeenkomsten. Toch is er aan het eind van de voorstelling een gevoel van deceptie bij de deelnemers, als de politiek vasthoudt aan zijn primaat.

~ PAUL FRISSEN ⁷¹

Politieke verbeelding

De *participatiesamenleving* is een politieke fictie. Niemand weet precies hoe deze samenleving eruit ziet, hoe ze functioneert en wat de mogelijkheden ervan zijn. Wanneer de politiek vraagt om verbeelding dan lijkt mij de kloof tussen kunst en politiek onwenselijk. Kunst kan namelijk een abstracte term zoals ‘de *participatiesamenleving*’ invoelbaar maken en testen. Kunst kan politieke fictie uitdagen en prikkelen. Met Basiskamp Entre Nous hebben we dat in praktijk gebracht.

Ik herinner mij een bijzonder gesprek met een groep uitkeringsgerechtigden. In dat gesprek was er één veelgehoord onderwerp wat zij graag onder de aandacht wilden brengen, name-

lijk: de participatiewet. Kort gezegd heeft de Participatiewet tot doel om zoveel mogelijk mensen, met en zonder arbeidsbeperking, weer aan de arbeidsmarkt deel te laten nemen. De praktijk van deze wet zorgde bij leden van de groep voor een overheidscorrespondentie waarin vooral ‘het moeten’ hen dwars zat. Hierdoor wilden ze eigenlijk helemaal niets meer. Toen ik de vraag stelde of er vrijwilligers waren om dit te agenderen in het basiskamp, gaf in eerste instantie niemand thuis. Het leek immers weer op iets ‘moeten’. Gelukkig hebben ze dit punt uiteindelijk wel gemaakt.

Een belangrijke bijeenkomst die mij bijblijft werd georganiseerd door de IGSD.⁷² Hier kregen uitkeringsgerechtigden de mogelijkheid om in kleine groepjes hun ervaringen te delen met beleidsmakers en medewerkers. Bij de slotvraag of dit zinvol was stak een meerderheid de hand op. Dit was een verdienste van dit kunstproject en werd mogelijk vanwege de ‘neutrale’ driehoek, buiten de muren van overheidsinstellingen.

De gemeente werkt samen met gespecialiseerde bedrijven om projectmatig met doelgroepen in de gemeenschap te communiceren. Ik vond het daarom erg goed dat gemeentemedewerkers vanuit een tent op het terrein contact wilden komen maken met mensen die zij vertegenwoordigen. Helaas viel dit door het slechte weer een beetje in het water. We hadden de gemeente gevraagd om maatschappelijke onderwerpen aan te dragen die urgent waren in de omgeving van Westerveld. Deze inhoudelijke punten werden opgesteld door Tanja Geurtse,⁷³ en waren gericht aan de kunstenaars van het basiskamp. De punten lieten zien dat de gemeente na de decentralisaties zoekende was naar de wensen en mogelijkheden van haar inwoners.

Burger potentieel bij opening 1 september Basiskamp Entre Nous 2017 - foto Hristina Tasheva

Openingsfoto Basiskamp Entre Nous naar voorbeeld: “Enhanced Forward Presence” (eFP),
foto tijdens oefening 43ste gemechaniseerde brigade in Lithouwen 2017

Door de gangen van het gemeentehuis rouleerde een eerste opzet van ons publieksprogramma. Onze interesse voor BrinQ Westerveld was hierin te lezen.⁷⁴ Dit project was opgezet om samen met inwoners een kwaliteitsplan openbare ruimte op te stellen. Het bedrijf BTL Advies uit Apeldoorn was verantwoordelijk voor de begeleiding van dit proces. In het eerste weekend van het basiskamp wilden wij dit voorbeeld graag in het publieksprogramma bespreken.

Ik nodigde de gemeentelijke beleidsmedewerkers uit om de resultaten van BrinQ bekend te komen maken in het basiskamp. Deze vraag bleek gevoelig te liggen. Het zou de procedure om te komen tot het beleidsplan openbare ruimte verstoren en hoewel de beleidsvorming weliswaar met burgers plaatsvond, moest deze toch vooral in de beslotenheid worden afgehandeld. Het argument dat hiervoor werd aangedragen was dat er bij een publieke zitting mogelijk partijpolitiek zou worden bedreven door de betrokken bewindspersonen.

Uiteindelijk besloot de gemeente ons tegemoet te komen. Op donderdagavond 21 september wilden ze de uitkomsten bekend komen maken. Toen we volop in de running waren, las ik kort voor deze datum op hun website dat ze toch niet inhoudelijk wilden ingegaan op de conceptvisie voor het beleidsplan openbare ruimte. Er werd enkel een toelichting gegeven op het proces. Het merendeel van de mensen was zich die avond niet bewust van dit gedraai van de gemeente. Bezorgde wethouders spraken zich wel uit over het uitblijven van de concrete plannen. Jongeren lieten van zich horen, omdat zij zich niet gerepresenteerd voelden door de veelal oudere leden van deze adviesraad (burgers van de gemeente

Westerveld). De gemeente ging hier duidelijk de confrontatie uit de weg en de conceptvisie openbare ruimte werd uiteindelijk in besloten kring gepresenteerd toen het basiskamp reeds was afgebroken.⁷⁵

Met het basiskamp wilden we een omgeving creëren waar politieke kaders konden worden geopend voor ongebruikelijke ontmoetingen tussen verschillende mensen. Door vanuit de democratische driehoek, met de overheid, bedrijven en burgers, te bouwen aan deze ongebruikelijke ‘werkelijkheid’, probeerde Basiskamp Entre Nous zich met het politieke te verbinden. Door de onderliggende relaties tussen mensen in de praktijk te verdiepen, stelden wij ons met dit basiskamp als doel de realisatie van een inclusiever denkniveau te bereiken, wat ons in staat moest stellen om oplossingsgericht buiten de geijkte hokjes te denken.

Achteraf moet ik concluderen dat veel van mijn tijd ging zitten in het uitleggen van deze intenties en de mogelijkheden die zich daarbij konden voordoen. Het verantwoordelijkheidsvraagstuk zorgde er bij ambtenaren vaak voor dat zij zich niet konden, of wilden, openen voor dit experiment dat buiten hun procedures viel. De voorgestelde exercitie voelde voor velen als onwennig en ongebruikelijk aan. Deze conclusie is belangrijk in het licht van de aansturing en rechtsgeldigheid van oplossingsgerichte ‘handelingen’ in de *participatiesamenleving*. Dan is het namelijk de vraag wie er verantwoordelijk is geweest, wanneer de informele zorg van de burens voor de alleenstaande buurman fataal is geworden.

'De koloniën zijn niet anders aan te merken, dan als eene nationale kweekschool ter vorming van kundige, brave, nuttige en gelukkige burgers, wien daartoe bij afwisseling de beste praktische opvoeding wordt toegediend.'

~ W.A. OCKERSE ⁷⁶

Jongere mensen die op het visuele vlak doen wat ik met woorden geprobeerd heb, komen volgens mij echter voor een uitdaging te staan. De uitdaging is dat je de kijker ertoe brengt zich op te houden in het beeld. Literatuur vertraagt de tijd, stelt hem zelfs uit als we lezen. De moderne beeldcultuur is daarentegen een tijd van de korte duur, vaak een bijna instant beeldenparade. De moderne beeldcultuur loopt zo het gevaar te bezwijken aan ADD (Attention Deficit Disorder). De Visuele onderzoeker van de samenleving zal voor het beeldsurfen een tegencultuur moeten ontwikkelen. Hij of zij zal nieuwe technieken moeten uitvinden om beelden te ervaren in plaats van erdoor beheerst te worden.

~ RICHARD SENNET ⁷⁷

Publieksprogramma

Op een geveltekst van één van de woningen in de strafkolonie Veenhuizen staat: “kennis is macht”. Hier komt het verheffingsideaal uit naar voren van Johannes van den Bosch. Dit ideaal zorgde in de vrije kolonie Frederiksoord voor de eerste vorm van toegankelijk onderwijs (1818). Kennis is vandaag nog steeds een machtig instrument. De brede toegankelijkheid ervan is essentieel, maar niet vanzelfsprekend. Met het basiskamp bouwden we de infrastructuur die ons moest helpen om laagdrempelig van elkaar te kunnen leren, en daarmee nieuwe kennis op te kunnen doen.

In Basiskamp Entre Nous hebben we naast lokale, ook nationale experts uitgenodigd die gespecialiseerd zijn in actuele maatschappelijke thema's. Zo spraken we over: democratie in Nederland en in internationaal verband, het functioneren van de arbeidsmarkt, armoede, ouderenzorg, voeding, de organisatie van zorg, de circulaire economie, natuur, landschap en

milieu, wonen en leefbaarheid, opvoeding en onderwijs. De experts die kwamen waren enthousiast om over een specifiek onderwerp te komen praten. Vanuit heel Nederland reisden zij hiervoor af naar Frederiksoord.

Deze bijeenkomsten vonden in de vijf weekenden van september 2017 plaats in de grote witte tent van het basiskamp. De lezingen, gesprekken en presentaties waren vrij toegankelijk voor publiek. De gedachte hierachter was dat iedere bezoeker een opgeleide expert is; iemand die in de zorg werkt weet bijvoorbeeld heel goed wat daar aan de hand is. In het basiskamp kocht je dus geen kaartje om vermaakt te worden door anderen, maar werd de ongewone mogelijkheid aangeboden om zelf deelnemer te worden van het gesprek en om te helpen bij het vinden van mogelijke oplossingsrichtingen. De toegankelijkheid van deze kennis en het netwerk dat zo ontstond was een 'voedingsbodem' voor iedereen die daar interesse in had.

Nils van Beek (artistiek leider) van Stichting KiK heeft een maand lang op vakkundige wijze als moderator deze bijeenkomsten begeleid. Er waren verschillende boeiende gesprekken die ik mij herinner. Zo kwamen in het eerste weekend, op zaterdag 2 september, Anne de Zeeuw en Josien Pieterse van Netwerk Democratie praten over de democratie in Nederland. Hier vertelden zij onder andere over nieuwe software die burgers via digitale weg actief betreft bij besluitvormingsprocessen.⁷⁸

Op zondag 3 september vond er een openhartig gesprek plaats met hooggeplaatste militairen over humanitaire missies in het

buitenland. Daarbij staat het brengen van vrede, veiligheid en welvaart voorop. We hebben gesproken over de intenties bij deze missies en waarop die zijn gebaseerd. In dit gesprek kwam naar voren dat daarbij het Westerse samenlevingsmodel onmogelijk kan worden geëxporteerd naar een andere culturele werkelijkheid. Het leger is alleen in staat om excessief geweld elders tijdelijk de kop in te drukken. De politieke verwachtingen moeten daarom altijd reëel zijn en dat is niet altijd het geval.

In het tweede weekend spraken we op zondag 10 september over armoede. Dit gesprek maakte duidelijk dat er geen makkelijke oplossingen bestaan. Zo pleitte Ulfert Molenhuis, voorzitter van de Groningse voedselbank, voor een verbod op het kopen op afbetaling. Statistieken laten zien dat dit één van de belangrijkste oorzaken is van het in armoede te geraken. Vanuit het publiek kwam weerstand tegen dit standpunt, omdat het de individuele vrijheid zou beperken. Het huidige belastingsysteem, dat achteraf berekent wat je moet terugbetalen, werd ook besproken. Dit systeem zorgt ervoor dat veel mensen in de financiële problemen komen. Er werd gepleit voor een humaner inningsstelsel, en het basisinkomen werd opgevoerd als mogelijke oplossing.

Op zondag 17 september kwamen Paulien Melis en Janine Huizinga langs van het Creative Care Lab van de Waag Society, voor een workshop over vraagstukken op het gebied van technologische ontwikkeling en innovatie in de zorg.⁷⁹ Zaterdag 23 september gaf Martijn Arnoldus van Voor je Buurt een workshop over hoe je met *crowdfunding* het verschil kunt maken voor de wijk waarin je woont.⁸⁰

In het laatste weekend, op zondag 30 september, stond het onderwijssysteem op het programma. Waar vroeger de maatschappelijke rol van de universiteit voorop stond, verschuift de focus nu naar de student als individuele consument. Dit zorgt ervoor dat belangrijke vakken zoals Nederlands verdwijnen⁸¹, omdat er geen markt voor is. Kennis staat dus op verschillende manieren onder druk in een veranderende neoliberale context. Onderzoek laat zien dat vandaag de dag de invoering van het leenstelsel voor studenten de toegankelijkheid van onderwijs onder druk heeft gezet.⁸² Schulden maken mensen berekenend en afhankelijk, terwijl het vergaren van nieuwe kennis en innovatie juist vraagt om een open en toegankelijke leeromgeving.

Basiskamp Entre Nous functioneerde in verschillende opzichten als een proeftuin - de grenzen die we tegenkwamen lieten zien tot waar 'het andere' zich mocht ontplooien. Ons idee om met kennis te betalen - in ruil voor vrije toegang - betekende niet direct dat we meer publiek ontvingen omdat het gratis was. Dit ongebruikelijke kunstproject leerde ons dat we als consument vaak gewend zijn een passieve relatie aan te gaan met het aanbod dat ons omringt. Het basiskamp heeft laten zien dat het noodzakelijk is om nieuwe manieren van denken, samenwerken en communiceren te ontwikkelen, om invloed uit te oefenen op de koers en het aanbod van collectieve en maatschappelijke waarden.

27 september 2017, IGSD bijeenkomst met uitkeringsgerechtigden in Basiskamp Entre Nous
2017 - foto Hristina Tasheva

Welke visie had Johannes van den Bosch op het armoede vraagstuk? Zijn verhandeling richtte zich op de armoede veroorzaakt door gebrek aan arbeid; volgens hem een onvermijdelijk gevolg van de organisatie van de samenleving en in het bijzonder door de opeenhoping van eigendom in handen van weinigen. In landen – hij wees hierbij met name op Engeland en de provincie Holland – waar dit het geval was en velen ‘van alle goedsbezitting zijn uitgesloten, vinden wij dan zelfs, wanneer de grond het noodige tot onderhoud van allen werkelijk voortbrengt rijkdom en armoede in derzelve beider uiterste (...) Eene zoo onevenredige verdeeling tusschen arbeid en genietingen kan alleen dan ontstaan wanneer de eene mensch een zeker regt op den arbeid des anderen verkrijgt.’ ⁸³

“In de culturele wereld zijn mensen zo gepassioneerd dat ze bereid zijn voor bijna niets te werken. Dat is nergens zo extreem”, zegt voorzitter Mariëtte Hamer van de SER. “Daardoor werkt de markt van vraag en aanbod niet goed. En moeten werkgevers, werknemers en overheden samen maatregelen treffen.” ⁸⁴

Rol van de kunstenaar

Na de kunstacademie ontdekte ik het gebrek aan 'ruimte' dat er in de samenleving is voor de praktijk van kunstenaars. Hoe krijg je deze 'buitenwereld' betrokken bij de vorming van kunst en andersom? Basiskamp Entre Nous was een poging om de positie van 'de kunstenaar' te herijken. Door met dit werk infrastructuur vrij te maken wilde ik proberen om nieuwe beeldende onderzoeken van andere kunstenaars te faciliteren. Het lukte ons om, in een schaars speelveld, loon, voorzieningen en een netwerk aan te bieden als een 'gereedschapskist' voor iedere deelnemende kunstenaar.

De kunstenaars werden per provincie door een curator geselecteerd, voor de namen van deze curatoren en kunstenaars wil ik graag doorverwijzen naar *woorden van dank*. In totaal kwamen er dus twaalf kunstenaars, of kunstenaarsduo's, die door ongeveer 12 curatoren werden 'opgezonden' naar Drenthe. Het was de som der delen die dit kunstproject zichtbaar maakte in het

landschap. De militaire context van een humanitaire missie, de middelen van sponsors, de kunstenaars als bewoners van deze proefkolonie en de kennisdeling van experts en bezoekers in het publieksprogramma. Een schilderij van een militair basiskamp had deze voorwaarden nooit kunnen scheppen.

De selectieprocedure van de kunstenaars refereerde naar de geschiedenis van de Maatschappij van Weldadigheid, waarbij afvaardigingen in het gehele land de arme paupers ‘opzonden’ naar Drenthe. De kunstenaars maakten van tevoren geen plan of voorstel, maar werden geselecteerd vanwege hun geëngageerde praktijk. De periode van een maand was te kort om een nieuw kunstproject te realiseren en daarom was het doel van hun verblijf om in dialoog met de omgeving te komen tot een projectvoorstel. Het onderwerp van dit voorstel moest betrekking hebben op de sociaal maatschappelijke omstandigheden in de gemeente Westerveld. Stichting KiK bood bij aanvang van het basiskamp aan om goede plannen in een later stadium verder te helpen ontwikkelen.

Net als in de tijd van Johannes van den Bosch liep het in de praktijk anders dan op papier was uitgeschreven. Er waren verschillende factoren die het leven in het basiskamp ingewikkeld maakten. Nog niet alle faciliteiten waren bij aanvang van het kamp af, daarom werkten een aantal kunstenaars eerst samen aan het operationeel maken van de keuken. Het geld van het Mondriaan Fonds liet langer op zich wachten en de onrust die hieruit voortkwam deed de vorming van de woongemeenschap geen goed. De nachten werden extreem koud en er stak een harde storm op waardoor verschillende tenten lekten en plat gingen. Het primitieve leven op de locatie eiste de nodige tijd op en vroeg om doorzettingsvermogen van de bewoners.

Om de kunstenaars inhoudelijk richting te geven stuurde Nils van Beek op 6 september een email met daarin de maatschappelijke onderwerpen die de gemeente Westerveld van belang vond. Hierin was duidelijk te lezen dat de gemeente op meerdere vlakken zoekende was naar de vragen en mogelijkheden van haar inwoners. Vanuit het sociaal domein wilden zij bijvoorbeeld weten: hoe staat het met de eigen kracht (bij het invullen van zorgvragen) van de inwoners van de gemeente Westerveld? Waar willen/kunnen mensen in geholpen worden? Welke behoefte aan hulp is er? Een ander aandachtspunt was de toekomstvisie voor Frederiksoord. Hoe zou deze plaats in de huidige tijd zich opnieuw kunnen ontwikkelen tot een episch centrum van sociale vernieuwing in Nederland? Een derde punt richtte zich op ouderenzorg. Hoe zit het met de kijk van inwoners op het feit dat zij zelf ouder worden en behoefte (zullen gaan) hebben aan hulp en wellicht ook aan andere manieren van wonen?

In deze mail was ook te lezen dat we in eerste instantie meer concrete vragen van de gemeente hadden verwacht, die direct aanleiding konden zijn om te komen tot een projectvoorstel. Maar nog steeds boden deze vragen die voorlagen de mogelijkheid voor verschillende vormen als antwoord, reflectie of tegenvoorstel. Daarbij in gedachten houdend dat deze 'humanitaire missie in eigen land' dan ook een uitkomst zou krijgen waarover doorgepraat kon worden.

Achteraf moeten we vaststellen dat het ons niet lukte om de voorwaarden op het kamp zo te beïnvloeden dat er een samenhangende woongemeenschap kon ontstaan. Tegenovergesteld aan mijn bedoelingen ontstond er zelfs een kloof tussen de straat waar de kunstenaars woonden en de tent waar mensen van heinde en verre kwamen om hun kennis met bezoekers te

delen. Waar het missiegebied van de kunstenaars de gemeente Westerveld betrof ontstond er een naar binnen gerichte concurrentie tussen het basiskamp als kunstwerk en de residerende kunstenaars.

Deze wrevel kende zijn hoogtepunt toen een paar kunstenaars, zonder enige vorm van overleg, de muren van de toegangspoort gebruikten om hierop met verf hun onvrede te uiten in teksten. Uit deze actie bleek dat niet alleen bezoekers moeite hadden het kunstwerk te herkennen in deze militaire vesting, maar dat ook de kunstenaars zelf niet begrepen in welke context zij terecht waren gekomen. Als autonome kunst betekent uitspraken te kunnen doen zonder rekenschap te nemen van de betekenisvolle omgeving waarin die uitspraak wordt gedaan, kan ik daar zelf niet zoveel mee. De onderzoeksruimte die het basiskamp als samenhangende woongemeenschap kon bieden was alleen mogelijk vanuit een respectvolle en zorgvuldige dialoog en omgang met de ongebruikelijke partners die het basiskamp mogelijk maakten. Dit maatwerk waarin coauteurschap was gevormd had drie jaar in beslag genomen en wederzijds vertrouwen speelde hierin een belangrijke rol. De samenwerking met Defensie, de Maatschappij van Weldadigheid, provincie Drenthe en de Gemeente Westerveld zorgde voor nieuwe mogelijkheden om kunst te kunnen maken en leverde tevens het positieve oordeel op van fondsen, wat er voor zorgde dat precies deze kunstenaars die nu hun onvrede etaleerden betaald onderzoek konden doen. De gesprekken die op het aanbrengen van deze teksten volgden konden dit gevoel van onvrede bij hen echter niet meer helemaal wegnemen.

De onderzoeksperiode van een maand ging snel voorbij en werd afgesloten in het laatste weekend op zondag 1 oktober

met presentaties van alle kunstenaars. Daarbij was het opmerkelijk dat over het algemeen de eigen tent werd uitgekozen om het publiek te ontvangen. Deze werkperiode leverde geen nieuwe projectvoorstellen op die in een later stadium dieper in konden gaan op de vragen van de gemeente.

Basiskamp Entre Nous - bestaande uit de som der delen - heeft als kleine woongemeenschap denk ik weldegelijk antwoorden geproduceerd op de vragen van de gemeente. Het heeft de complexiteit laten zien van een (tijdelijke) woongemeenschap die gestoeld is op coauteurschap, een discussie opgeleverd over individuele verantwoordelijkheid bij collectieve vraagstukken, de *participatiesamenleving* in praktijk gebracht en daardoor de valkuilen ervan zichtbaar gemaakt, de scheve relatie tussen privaat en publiek bij collectiviteit aan de orde gesteld en het heeft de basisvoorwaarden onderzocht die nodig zijn om ergens prettig te kunnen wonen.

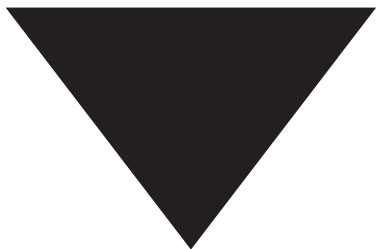
Daarnaast heeft het basiskamp ook aangetoond dat de *participatiesamenleving* niet als vanzelfsprekend werkt in een context van individualiteit en competitie. Bij een complex experiment als Basiskamp Entre Nous, was bijvoorbeeld niet alle benodigde expertise op basis van vrijwilligheid te verkrijgen. Het project heeft als maatschappelijk laboratorium laten zien dat het bijzondere Frederiksoord niet zomaar wordt aangedaan door geïnteresseerde bezoekers. Verder moeten we vaststellen dat bewoners over het algemeen (in de stad en op het platteland) niet gewend zijn om zich op hoog niveau te organiseren rond hun eigen zorgvraag en sociale leefomgeving - laat staan dat ze in staat zijn deze vanuit het collectief in kaart te brengen en samen kunnen beantwoorden.

“Uit dien hoofde behoort aan ieder, die in deze stichting wordt opgenomen, de vrijheid gelaten te worden, om met eenige vergaderde middelen in de maatschappij terug te keren, en alzoo zijn verder geluk te beproeven.”

~ JOHANNES VAN DEN BOSCH ⁸⁵

Politiek vergt verbeelding in plaats van afbeelding, omdat vraagstukken alleen maar politiek zijn als ze politiek worden gemaakt.

~ PAUL FRISSEN ⁸⁶

2050

De dag is begonnen en je luistert naar het geluid van de vogels, dat uit de luidsprekers in de woonkamer komt. Op deze vredige morgen in het groene stadsdeel Drenthe, kijk je naar buiten door het dikke geïsoleerde glas van de woonmodule. Achter je - in het midden van de ruimte - zijn overblijfselen van historisch erfgoed te herkennen. Dit was ooit een koloniewoning van de toekomst en deze is vandaag de dag omgebouwd tot de centrale woonkeuken. Natuurlijk is deze van alle gemakken voorzien. Zo staan er naast snelladers ook 3d printers om zorgvuldig gepersonaliseerd en gebalanceerd voedsel te printen voor de gehele woongemeenschap. Deze levenskwaliteit met bedieningsgemak is beschikbaar sinds de microchip in je hoofd werd geïnstalleerd. Door simpelweg even te knippen is nu de gewenste smaak te selecteren vanuit het menu in je rechterooghoek. Opgeslagen in de *cloud* weet het systeem precies waar jij van houdt. Vragen stellen over de productie en samenstelling van deze voeding is over-

bodig. Dé waarheid is immers lang geleden vervangen door een veelvoud daarvan.

De historische elementen in je woning verwijzen naar vervlogen tijden van individualisering. Sommige mensen vinden het kwetsend om deze elementen in de architectuur op te nemen. Het verwijst toch al gauw naar primitieve tijden waarin het gebruikelijk was om tweetallen te vormen met gemiddeld twee tot drie kinderen. Deze samenlevingsvorm werd zelfs, zeer opmerkelijk, naar waarheid vastgelegd bij een notaris. De tijden zijn gelukkig anders nu. We leven non-lineair in wisselende zwermen. Laatst begon iemand te vertellen over Johannes van den Bosch en dat deze iets met Frederiksoord te maken zou hebben gehad. Jouw herinneringen gaan echter niet verder terug dan de economische crisis van 2008 en de val van *Lehman Brothers* - een bank die sinds 1850 bestond en omviel vanwege wat ze 'schijnproducten' en 'vastgoed-bubbels' noemden. De geschiedenis van daarvoor was overbodige data en heb je daarom gewist.

Nederland bleef na deze gebeurtenissen met enorme schulden achter, omdat ook ons bankensysteem moest worden gered. De belastingbetaler draaide hiervoor op. Menig politicus krabbelde zich daarna achter de oren, want hoe moest deze beeldvorming worden gecommuniceerd? Het was immers een feit dat de oneindige groeimodellen - die zo kenmerkend waren voor die tijd - krakend en sissend tot stilstand waren gekomen. De oplossing werd gevonden in het opheffen van het realiteitsbesef. Deze communicatievisie werd in Nederland in grote lijnen uitgedacht en geïntroduceerd door de kabinetten Rutte. Een volksopstand werd vakkundig afgewend door termen

als *participatiesamenleving* te introduceren, waarvan eigenlijk niemand precies wist wat dat inhield. Individualisering zorgde zo vakkundig voor collectief zwijgen. De één wilde immers voor de ander niet als dom worden versleten.

Koning Willem Allexander las met serieuze toon zijn troonrede voor in 2013. Hij vertelde het volk dat één ieder die dat kon, zelf de verantwoordelijkheid voor zijn of haar leven moet nemen. Vanwege de crisis - zo stelde hij - was de verzorgingsstaat (waarbij de overheid collectieve belangen borgt) niet langer meer betaalbaar. Het gevolg van deze situatie laat zich raden. Het collectief zelf verantwoordelijk stellen voor haar eigen welbevinden, dat was natuurlijk een geniale zet. Althans zo leek het. Wie anders dan jezelf kun je hierbij de schuld geven voor je situatie? Daarnaast bood deze constructie de mogelijkheid om verder te gaan met marktwerking en groeiprincipes. Met de wijsheid achteraf was dit een kapitale vergissing.

Toen vier jaar na de invoering van dit cultuurstelsel bewoners zich vanuit participatie wisten te organiseren in Basiskamp Entre Nous, schreef Frederiksoord geschiedenis. Dit initiatief wordt ook wel de bakermat van het kwaliteitsbeginsel genoemd. Na dit bevolkingsonderzoek werd een bewegende waarheid de kernwaarde. Dit betekent dat vanuit participatieve samenwerkingsvormen steeds opnieuw de heersende oplossingsrichting ter discussie wordt gesteld en in overleg naar behoefte wordt aangepast. Hierdoor ontstond langzaam maar zeker een tijdloze beweging in wisselende bevolkingszwermen. Hierbinnen voeden individuele verschillen de collectieve kwaliteit. In beweging gaan deze zwermen feilloos

in elkaar over zonder daarbij 'de ander' uit te sluiten. Deze open levensvorm wist de onderlinge competitie - die fragmentatie tot gevolg had - te overstijgen en stelde het gedeelde menselijke kapitaal centraal. Heel veel mensen hebben de data van deze ontwikkeling uit het verleden als belangrijk aangemerkt en opgeslagen in hun geheugen. Ze hadden hier, net als jij, graag zelf onderdeel van uitgemaakt.⁸⁷

Een grote wervingsactie in het hele land levert 21000 leden op, die met z'n allen een contributie van 72000 gulden storten, een tegenwoordige waarde van zo'n half miljoen euro. Deze burgers beschouwen steun aan het nieuwe initiatief als een bijdrage aan de opbouw van de Verenigde Nederlanden, dat na de Franse bezetting voor het eerst een eenheidsstaat vormt. ⁸⁸

Zolang wij blijven geloven dat wij op het publieke domein te doen hebben met doeleinden en middelen, zolang zullen wij niemand ooit kunnen beletten alle middelen te gebruiken om een eenmaal gesteld doel te bereiken.

~ HANNAH ARENDT ⁸⁹

Woorden van dank

De strijd om dit basiskamp te realiseren was kansloos geweest zonder de onvoorwaardelijke steun van mijn vrouw Hristina Tasheva. Ook heeft zij een maand lang het leven in het basiskamp vastgelegd als fotograaf en hebben we samen gewoond op deze locatie. Voor de liefde en daadkracht die ze me heeft gegeven om dit project te volbrengen ben ik haar zeer dankbaar.

Dit basiskamp was niet mogelijk zonder de inzet van het hele team van Stichting KiK (Kunst in Kolderveen). Ik wil hier Ingeborg Sturre en Nils van Beek noemen, maar ook het bestuur: Mieke Conijn, Stina van der Ploeg en Jeroen van Westen, die bij tegenwind vasthielden aan de plannen. Toen het werk ons letterlijk boven het hoofd groeide kwamen Sanne Morssink en Gabriël Micheneau ons met frisse energie versterken. De vrijwilligers wil ik bedanken voor hun onuitputtelijke energie bij het bouwen, begeleiden en afbreken van

het basiskamp: Meilof Koster, Michael van der Schyff, Jan Piet van den Berg, Fieke Takens, Joke Hendriks, Aly Fieten, Freddy Rosendal, Radjani Edel en alle anderen die erbij betrokken waren. Het was een feest om met elkaar de schouders te zetten onder dit bijzondere project.

In 2014 klopte ik, samen met de toenmalige artistiek leider van Stichting KiK, Pim Trooster, op de deur van het statige Huize Westerbeek in Frederiksoord. De directeur van de Maatschappij van Weldadigheid, Jan Mensink, deed toen open. Op mijn verzoek om een stuk land uit de pacht te houden voor een nieuwe proefkolonie reageerde hij positief. Ik wil hem en de medewerkers van de Maatschappij van Weldadigheid bedanken voor hun vertrouwen.

Na een vakkundig telefoontje van Ingeborg Sturre en een e-mail van Nils van Beek, konden we op de Johannes Post kazerne aan tafel schuiven bij Kolonel Piet Hagenaars van de 43ste gemechaniseerde brigade.⁹⁰ Het was in de zomer van 2016 dat een toezegging ons bereikte van de Koninklijke Landmacht om het basiskamp als oefening te gaan bouwen. Als model voor dit basiskamp werd kamp Al Aser Al Jadid gebruikt, wat Defensie in 2003 in Al Khidr te Irak heeft gebouwd voor 150 verkenneren.⁹¹ Terugkijkend op deze samenwerking ben ik onder de indruk van de can-do mentaliteit bij het leger. Ik bedank iedereen voor hun inzet, van het kader tot de manschappen van de 43ste gemechaniseerde brigade uit Havelte en het 101 geniebataljon uit Wezep.⁹²

Met de gemeente Westerveld en de provincie Drenthe intensifieerde ons contact. Naast vele andere medewerkers hebben we

vooral met Vrouwk Weemstra van de gemeente en Anne de Jong van de provincie, gezocht naar nieuwe mogelijkheden voor dit coöperatieve kunstwerk. Het was een leerzaam traject en ik ben dankbaar voor de energie die jullie hier in hebben gestopt.

Wanneer je als kunstenaar in een nieuw gebied komt is het heel belangrijk dat er mensen zijn zoals Tineke en Hijlco Komen uit Frederiksoord. Als kwartiermaker hebben zij mij direct een welkom gevoel gegeven en de weg gewezen waar dat nodig was.

Ook wil ik de bedrijven en organisaties bedanken die zonder terughoudendheid hebben geholpen bij realisatie van onze plannen. Zo leverde het Drenthe College studenten voor leer/werkplekken, LandBouwe stelde groenten beschikbaar, Bouwbedrijf Broekman plaatste een aannemersbord, Dick Sjabbens doneerde een rol dakleer, De Nieuwe Leefstijl zorgde voor picknickbanken en tafels en verzorgde een belangrijk deel van het publieksprogramma, deelnemers van Stichting Jef brachten de participatiewet onder de aandacht, Alanda de Boer via Das Mooi en Marieke van Raalte ondersteunden ons publicitair, Werkende Netwerken heeft de internetverbinding op locatie aangelegd, Stichting Kringloopwinkel Steenwijk zorgde samen met Het Goed voor de huishoudelijke inrichting van de tenten, Marthijn Teunissen zorgde voor het geluid, G. Hellinga stelde gerecycled asfalt beschikbaar en Frank Hellinga maakte daar een verharde toegang van. Ook VCE, de plaatselijke muziekvereniging, deed een duit in het zakje door zowel de vooraankondiging, als ook de opening van het basiskamp muzikaal te omlijsten met trompetgeschal. Jullie maakten het verschil.

Om de kunstenaars te selecteren werkten we samen met de volgende curatoren uit de twaalf provincies: Marie-Jeanne Ameln van SIGN (Groningen), Paulo Martina van Museum Dr8888 (Friesland), Nils van Beek van Stichting KiK en TAAK (Drenthe, Noord Holland, Flevoland), Ella Buzo van Tetem (Overijssel), Vincent Peppelenbosch van Dat Bolwerck (Gelderland), Ella Derksen van Embedded Art Soesterberg (Utrecht), Onno Schilstra van de KABK (Zuid Holland), Leon Riekwell van UNDERDOG Buro Kunst & Markt (Zeeland), Nettie van der Kamp van het BKKC (Noord Brabant) en Saskia van der Wiel van het Museum van Bommel van Dam (Limburg). Hartelijk dank allemaal voor het samenstellen van deze minimaatschappij.

Ook voor de kunstenaars moet het een bijzondere opgave zijn geweest om een maand lang te komen wonen in deze context. Samen vormden zij de bewoners van deze proefkolonie. Ik wil Ivanka Annot (Groningen), Egon Hanfstingl (Friesland), Selby Gildemacher (Drenthe), Elise Leusink & Jeroen Gras (Overijssel), Erik Fakkeldij (Flevoland), Herma Schellingerhoudt (Gelderland), Richtje Reinsma (Utrecht), Iratxe Jaio & Klaas van Gorkum (Noord-Holland), Charlotte van Winden (Zuid-Holland), Liesbeth Labeur (Zeeland), Erwin Van Doorn & Inge Nabuurs (Noord-Brabant) en Karin Bartels (Limburg) bedanken voor hun deelname.

Er was een uitgebreid publieksprogramma waarbij vele experts zijn ingegaan op onze uitnodiging om hun kennis te komen delen. Het belang van hun aanwezigheid wil ik hier benadrukken: Josien Pieterse en Anne de Zeeuw (Netwerk Democratie), Ferenc van Damme ('Participatie

& Communicatie' provincie Overijssel), Henk Nijmeijer (100 jaar vrouwen kiezen), Daniel Kruithof (projectleider Vereniging van Nederlandse Gemeenten), Michelle Parlevliet (universitair docent Conflict Resolution and Governance aan de UvA Amsterdam), kolonel P.J.T.M. Hagenaars (Plaatsvervangend Commandant 43 Gemechaniseerde Brigade), Eric Versleijen, Ben van Bloemendal, Hans Jasperse (Veteranen Instituut), Anita van der Noord en Ko Henneman (de Nieuwe Leefstijl en Care for Sustainable Health), Dragoslav Milković (Teamleider Integratie Vluchtelingenwerk Noord-Nederland), Merhawit Gayem Shefare, Massoemeh Hosseini, Saleh Haj Asaad (woordvoerders Vluchtelingenwerk Noord-Nederland), Mahmod Alkharat (fotograaf), Frans Kerver (boegbeeld @onsbasisinkomen), Petra Biemans (Lector HRM en Persoonlijk Ondernemerschap bij Hogeschool Inholland), Ronald Mulder (MIES), Rose Scholten (MEE Drenthe), Lambert Smit (Drenthe College), Klaas Smidt (wethouder gemeente Westerveld), Dette Glashouwer (theatermaker), Ralf Embrechts (initiatiefnemer Quiet500), Hub Crijns (oprichter Arme Kant van Nederland/EVA), Ulfert Molenhuis (voorzitter van de Voedselbank), Tanja Geurtsen (Gemeente Westerveld) en Yvonne Turenhout (CMO STAMM en het Sociaal Planbureau Groningen), Peter Everts (Creative Council Noord Nederland), Marloes de Bie (Bibit), Marcel Tankink (partner van KAW), Marieke Vegt (directeur K&C), Monica Boekholt (voormalig CBK Assen), Anne de Jong (provincie Drenthe, beleidsadviseur Cultuur, Maatschappij en Vrijtijdseconomie), Jeroen van Westen (kunstenaar) en Janine Hogeman (projectleider landgoed Terheijl gemeente Noordenveld), Harry Tupan (directeur Drents Museum), Michiel van der Kaaij (projectleider Kunst in de Openbare

Ruimte bij K&C), vertegenwoordigers van Dorpsbelang Vledder en Dorpscoöperatie Hollandscheveld verbindt, Yvonne Witter (adviseur Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg), Paulien Melis en Janine Huizinga (Creative Care Lab van de Waag Society), Marja van Vliet (Positieve Gezondheid), Ellen Bos (Value 2 Share), Inge Vuijk (Rehab Academy), Marjet van Houten (Movisie), Drentalenten (Provincie Drenthe), Martijn Arnoldus (Voor je Buurt), Derk (Jan) Stobbelaar (Duurzaam Landschapsbeheer Hogeschool Van Hall Larenstein), Stephan van Duin (bioloog), Wouter Mensink (auteur van het boek: Kun je een betere wereld kopen?), Merel Melief (Roeg & Roem), vertegenwoordigers van Zu Hause, Sjors de Vries (Ruimtevolk), Paul Hendriksen (o.a. Tiny Houses Coöperatie), Luit Hummel (BOKD), Jennifer Petterson (documentairemaker), Joost de Bloois (Filosoof en docent Literary and Cultural Analysis van de UvA Amsterdam), Albert Elken (directeur van de Burg. W.A. Storkschoon in Dwingeloo), vertegenwoordigers van Coop De Buitenschoon, Ecodorp Noordeland, ORKZ (Oude Rooms Katholieke Ziekenhuis Groningen, Bolderburen en Ronald Hunneman (docent bij Kunsten, Cultuur en Media (KCM) aan de RUG Groningen). Groot dat jullie zonder aarzeling hebben toegezegd om deze brede uitwisseling tot een succes te maken.

Dit kunstproject was niet mogelijk geweest zonder de genereuze financiële ondersteuning van: De Provincie Drenthe, Stichting DOEN, BPD Cultuurfonds, Bank Giro Loterij, Stichting BOEI, Bank Giro Loterij Fonds en het Mondriaan Fonds. Heel erg veel dank voor deze support.

Gelukkig reageerden veel mensen enthousiast toen ze hoorden over dit kunstproject. Dit zijn de ‘sleutelhouders’ tot deze verbeelding, zij hebben deuren geopend die anders gesloten zouden blijven. Ik wil hier iedereen heel erg bedanken die zich heeft bezig gehouden met dit fenomeen in het landschap. Daarmee heeft u het betekenis gegeven.

Noten

- 1 Artikel 8 uit het reglement van De Maatschappij van Weldadigheid
- 2 <https://www.militairespectator.nl/thema/editoriaal/verantwoordelijkheid-nemen-%E2%80%99s-what-we-can-do>
- 3 Uit Arbeid ter Disciplineren en Bestrafing (blz. 9)
- 4 Rules for radicals, Saul D. Alinsky (blz. 74)
- 5 <https://www.kik-site.nl/>
- 6 <https://www.welkomtoenwelkomnu.nl/>
- 7 <https://www.edwinstolk.nl/basiskamp.html>
- 8 [https://nl.wikipedia.org/wiki/Verlichting_\(stroming\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Verlichting_(stroming))
- 9 <https://www.kolonienvanweldadigheid.eu/>
- 10 Johannes graaf van den Bosch, Michiel van Wersch (blz. 115)
- 11 From The Moral Imagination, the art and soul of building peace by John Paul Lederach
- 12 https://www.edwinstolk.nl/not4u_dutch.html
- 13 <https://www.edwinstolk.nl/HangingGardensofBabylonNL.htm>
- 14 <https://www.edwinstolk.nl/theorganisation.html>

- 15 <https://www.edwinstolk.nl/alifechangingexperiencedutch.htm>
- 16 https://www.edwinstolk.nl/247365_dutch.html
- 17 Uit Arbeid ter Disciplineren en Bestrafing (blz. 26)
- 18 PHA Frissen De fatale staat (blz. 127,128)
- 19 Uit De Koloniën van Weldadigheid (blz. 36)
- 20 Uit De geëmancipeerde toeschouwer van filosoof Jacques Rancière
- 21 De wereld waarnemen is een uitstekende inleiding in Merleau-Ponty's filosofie en in de fenomenologische stroming waarvan hij deel uitmaakt.
- 22 Art Power, a book by Boris Groys that acknowledges the problem and potential of art's complex relationship to power
- 23 <https://www.kik-site.nl/>
- 24 <https://www.holtingerveld.nl/>
- 25 https://www.edwinstolk.nl/gedachte_experiment.html
- 26 Artikel 10 uit het reglement van de Maatschappij van Weldadigheid
- 27 Uit: the philosopher and his poor van Jacques Rancière
- 28 #theorganisation makes human knowledge and resources available for the experimental innovation of society <https://the-organisation.tumblr.com>
- 29 <https://theartofimpact.nl/>
- 30 Uit De Koloniën van Weldadigheid, een uitzonderlijk experiment (blz. 18)
- 31 In de naam van het Maagdenhuis, Joost de Bloois (blz. 119)
- 32 https://www.weldadigoord.nl/stichting_weldadig_oord/
- 33 <https://www.atbnederland.nl/>
- 34 BAM initieert, ontwikkelt, bouwt en onderhoudt projecten op het gebied van wonen, werken, transport en recreatie.
- 35 <https://www.ghellinga.nl/>
- 36 <https://www.frankhellinga.nl/>

- 37 <https://nos.nl/artikel/2140588-tientallen-dorpen-hebben-nog-altijd-nauwelijks-mobiel-bereik.html>
- 38 <https://overons.kpn.nl/kpn-voor-nederland/innovatie/het-nieuwe-leven>
- 39 <https://www.kpn.com/zakelijk/blog/kunst-als-maatschappelijk-instrument.htm>
- 40 Het Cor de Wit Fonds stelt zich als doel om op het snijvlak van telecommunicatie en maatschappelijke relevantie ruimte te creëren voor (wetenschappelijk) onderzoek en creativiteit wat een bijdrage levert aan 'het goede leven'.
- 41 <http://wn.nl/>
- 42 <https://www.wehkamp.nl/>
- 43 <https://www.dick-sjabbens.nl/>
- 44 <https://www.hetgoed.nl/>
- 45 <https://www.kringloopwinkelsteenwijk.nl/>
- 46 <http://www.landbouwe.nl/>
- 47 <https://bouwbedrijfbroekman.nl/>
- 48 <https://www.demoesberg.nl/>
- 49 <http://www.denieuweleefstijl.nl/>
- 50 Uit De Proefkolonie, Wil Schackmann (blz. 153)
- 51 P.H.A. Frissen - De fatale staat (blz. 119)
- 52 <https://www.smartindustry.nl/fieldlab-smart-base-2-0/>
- 53 <http://albertwic.wixsite.com/water>
- 54 <http://sunglacier.nl/>
- 55 <http://boomym.com/project>
- 56 <http://www.thehagueinstituteforglobaljustice.org/>
- 57 <https://www.qsenz.nl/>
- 58 <https://themastermindcompany.nl/>
- 59 http://www.microlan.nl/wp-content/uploads/2018/03/Drinking_water_directly_from_wastewater_at_the_UN_camp_in_Mali.pdf

- 60 [https://basiskamp-entrenous.tumblr.com/post/161309604567/](https://basiskamp-entrenous.tumblr.com/post/161309604567/entrenous-op-bezoek-bij-johannes)
entrenous-op-bezoek-bij-johannes
- 61 <https://www.degroenekolenboer.nl>
- 62 <http://www.dg-verhuur.nl/>
- 63 Uit De Koloniën van Weldadigheid, een uitzonderlijk experiment
(blz. 18)
- 64 Dit is de waarheid over nepnieuws, Volkskrant, Maarten
Keulemans
- 65 https://youtu.be/jH4Nj_SWpig
- 66 [https://www.gemeentewesterveld.nl/Bestuur_en_organisatie/](https://www.gemeentewesterveld.nl/Bestuur_en_organisatie/Actueel/Nieuws/Juli_2017/Vlag_gehesen_in_basiskamp_Entre_Nous)
Actueel/Nieuws/Juli_2017/Vlag_gehesen_in_basiskamp_Entre_
Nous
- 67 <http://www.alanda.nl/>
- 68 <https://www.flickr.com/photos/edwinstolk/36920652606/>
- 69 [http://www.misttermotley.nl/art-everyday-life/diensttele-](http://www.misttermotley.nl/art-everyday-life/diensttelegram-01-welkom-basiskamp-entre-nous)
gram-01-welkom-basiskamp-entre-nous
- 70 Johannes Graaf van den Bosch, Michiel van Wersch (blz. 108)
- 71 PHA Frissen De fatale staat (blz. 127)
- 72 Dit staat voor Intergemeentelijke Sociale Dienst
Steenwijkerland & Westerveld.
- 73 Tanja Geurts is programmaleider Gebiedsontwikkeling
Frederiksoord – Kolonieplan Canvas 5 – Sociaal
maatschappelijke innovaties voor de gemeente Westerveld
- 74 <https://www.bringwesterveld.nl/>
- 75 [https://www.stadszaken.nl/ruimte/openbare-ruimte/1711/](https://www.stadszaken.nl/ruimte/openbare-ruimte/1711/inwoners-westerveld-doen-steeds-meer-zelf-in-bringwesterveld)
inwoners-westerveld-doen-steeds-meer-zelf-in-bringwesterveld
- 76 W.A. Ockerse. De Star II, 1820, 923
- 77 Richard Sennet uit De mens als werk in uitvoering, Stichting
Internationale Spinozaprijs
- 78 [http://netdem.nl/nl/articles/wereldwijde-open-source-](http://netdem.nl/nl/articles/wereldwijde-open-source-participatiesoftware-consul-vestigt-zich-amsterdam/)
participatiesoftware-consul-vestigt-zich-amsterdam/

- 79 <https://waag.org/en/labs/creative-care-lab>
- 80 <https://voorjebuurt.nl/nl/>
- 81 <https://nos.nl/artikel/2273179-vrije-universiteit-stopt-met-zieltoegende-bachelorstudie-nederlands.html>
- 82 <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2018/30/gevolgen-leenstelsel-voor-instroom-hoger-onderwijs>
- 83 Arbeid ter Disciplineren en Bestrafing (blz. 12)
- 84 SER: kunstenaars werken veel voor heel weinig geld, NRC, Daan van Lent
- 85 Uit De Koloniën van Weldadigheid, een uitzonderlijk experiment (blz. 18)
- 86 Het geheim van de laatste staat PHA Frissen
- 87 Deze tekst werd eerder in de corsokrant van het jaar 2017 afgedrukt.
- 88 Uit De Koloniën van Weldadigheid, een uitzonderlijk experiment (blz. 18)
- 89 Hannah Arendt, De Menselijke conditie
- 90 <https://www.defensie.nl/organisatie/landmacht/eenheden/43-gemechaniseerde-brigade>
- 91 <https://nimh-beeldbank.defensie.nl/memorix/7aed22bc-ef7d-9f7b-48c7-6a5386824d59>
- 92 <https://www.defensie.nl/organisatie/landmacht/eenheden/oocl/101-geniebatljon>

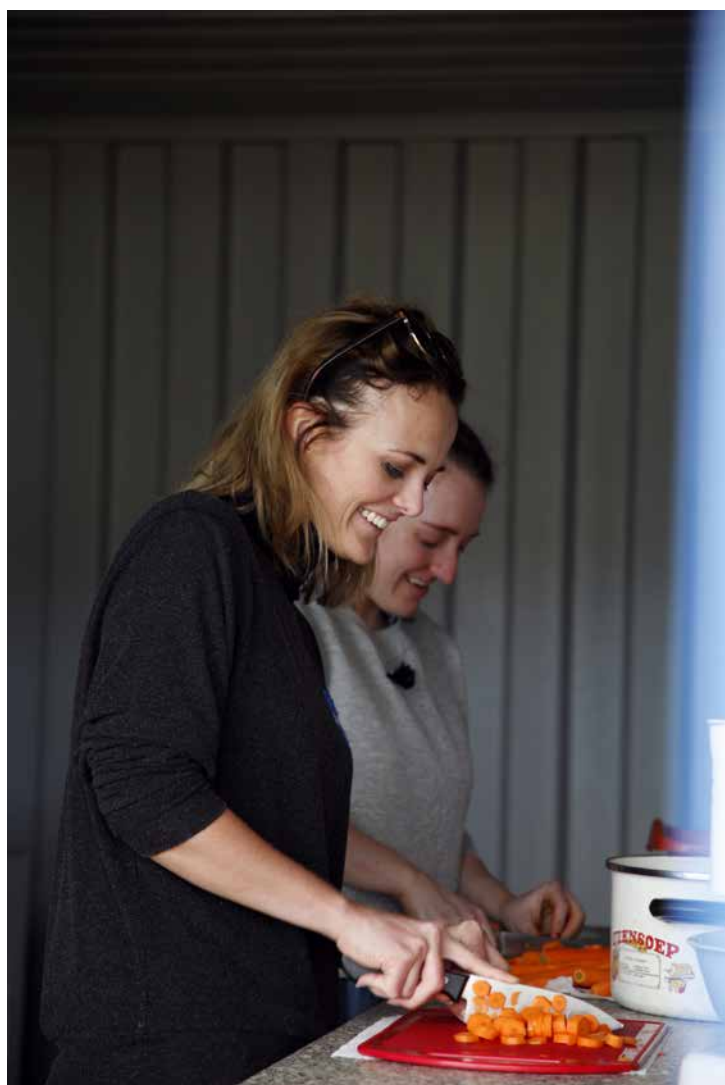

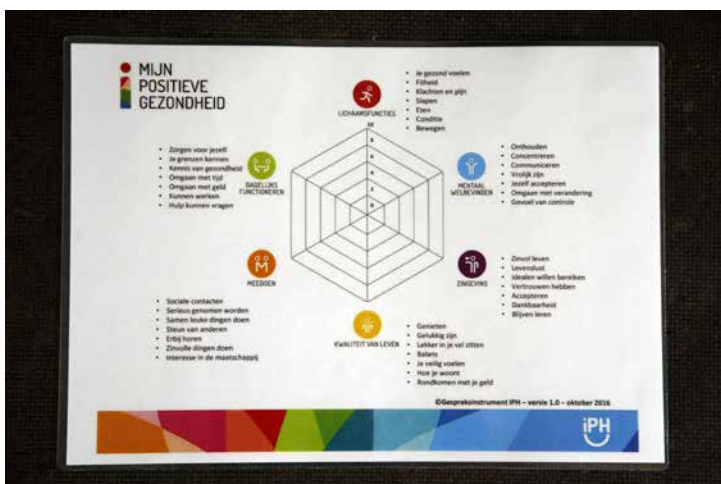

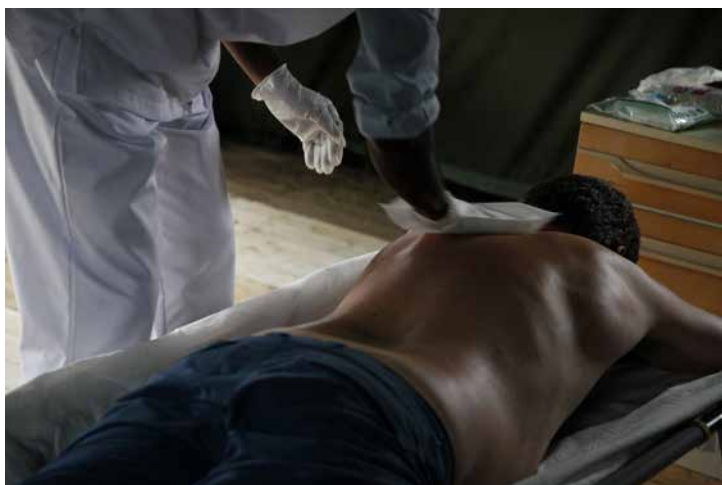

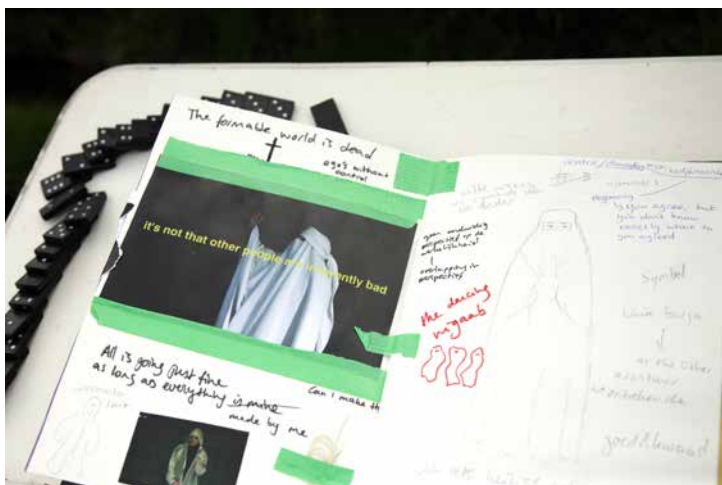

Aan al degenen, mannen en vrouwen, die de eenentwintigste eeuw haar beslag zullen geven, zeggen wij, met gevoelens van genegenheid: 'Scheppen is weerstand bieden. Weerstand bieden is scheppen.'

~ STÉPHANE FRÉDÉRIC HESSEL ¹

The rhetoric of social norms and values remains stuck in a symbolic order, just as in the art world of today there is much debate about radical politics and the commons without anybody putting their money where their mouth is.

~ PASCAL GIELEN ²

HET SCHOOTSVELD

NILS VAN BEEK

Alsof er niets gebeurd is, zo ligt het veld erbij. Een egaal kleed van sappig gras. De Maatschappij van Weldadigheid heeft het perceel, dat zowat als enige grondstuk in Frederiksoord niet het monumentale, orthogonale verkavelingspatroon van de Koloniën volgt, terug in de pacht gedaan. Het levert haar weer wat op. Op het oog is er nauwelijks iets dat eraan herinnert, maar toch doemt, bij wie er getuige van was, of meer dan dat, het beeld op van het Basiskamp dat er als een fata morgana verscheen en verdween. Dat komt doordat hier niet alleen de donkere zandgrond werd omgewoeld die door de geschiedenis heen voor veel gewas te arm bleef, zoals ook haar bewoners lang in armoede zijn blijven leven. Ook in het gemoed werd gewroet gedurende het woelige verloop van het project, vanaf het moment dat de eerste ideeën bij Edwin Stolk ontkiemden.

In een persoonlijke beeldtaal of visuele signatuur is hij niet geïnteresseerd. Het gaat hem om beeldvorming in het groot, om de ficties die wereldbeelden ordenen. Het zijn ficties die bepalen hoe mensen, terecht of niet, de tijd waarin ze leven begrijpen - de omgeving waarin ze zich bevinden, de politieke en sociale

structuur waarvan ze deel uitmaken (een groep, een cultuur, een gender, een etniciteit, een klasse, een volk) en welke plaats ze daarin zelf innemen. Voor Edwin zullen die ficties nooit statisch zijn, in weerwil van het vastklampen aan het (schijnbaar) bekende waartoe onze samenleving in toenemende mate geneigd lijkt te zijn. Juist in tijden van precariteit en globalisering, juist in tijden waarin de hegemonie van de dominante economische en politieke systemen ondanks hun morele en ecologische failliet onbreekbaar lijkt, kunnen uit onverwachte ontmoetingen en samenwerkingen nieuwe beelden ontstaan, als glimpen van hoe alles anders zou kunnen. Als schoten voor de boeg.

Ik gebruik hier grote woorden, terwijl Edwins activisme juist weloverwogen met handelen begint. Om een nieuw beeld aan het licht te brengen, dient het eerst te kunnen ontstaan en moet er niet a priori al een sluitende samenvatting of interpretatie aan worden gegeven. Desalniettemin vormen woorden het fundament van veel van zijn projecten, en ook van Basiskamp Entre Nous. Woorden om het plan te vertellen, nog zonder dat er iets te zien is. Jargonwoorden en dia- of sociolecten, waarmee sprekers zich tot een bepaalde groep, rol of status bekennen, wat hindernissen met zich meebrengt, maar waarin ook plotseling herkenning kan ontstaan. Het zijn woorden in een continu proces van storytelling, waaruit langzaam maar gestaag de betekenis van het project wordt geboetseerd. Steeds wordt er gecommuniceerd langs vele kanalen om het project onder de aandacht te brengen. Voor bezoekers aan het Basiskamp was taal een factor van belang in het contact met de residerende kunstenaars en bij uitstek ook in het publieksprogramma dat in de grote briefingtent werd ondergebracht. Uiteenlopende gezelschappen maakten

gebruik van die tent voor vergaderingen, voor ontmoetingen met veteranen, voor een afscheidssymposium en andere bijeenkomsten. En alle weekenddagen van de maand september waren er een workshop, een lezing en een debat waarin steeds een ander deelonderwerp in relatie tot de verzorgingsstaat centraal stond: de conditie van de democratie in nationaal en internationaal perspectief, de toekomst van de (ouderen)zorg, van het onderwijs, van de huisvesting, van inkomenspolitiek en armoedebestrijding, en van een leefbaar platteland. Academici, beleidsmakers, activisten en ervaringsdeskundigen raakten vaak in geanimeerde gesprekken met de kunstenaars in het kamp en de spontaan aangewaaide bezoekers die niet met de intentie waren gekomen zich langdurig in een discussie te mengen.

Met een dergelijke veelheid aan stemmen en tal van technische voorwaarden en belemmeringen van praktische aard is het niet eenvoudig om in een enkele zin de betekenis van het project te vangen. De bedoeling van het project is daarom misschien niet altijd ten volle begrepen. Het publiek liep een levensecht legerkamp in maar vroeg herhaaldelijk wat er eigenlijk te zien was - misschien dat er daardoor in de aanloop naar de slotdag objecten verschenen, veelal uit materiaal dat binnen het terrein voorhanden was. De kunstenaars hadden soms moeite om zich tot de zeer bepalende inrichting van het kamp te verhouden, en zich binnen het kunstwerk van een ander te manifesteren. En er was (toegegeven, ook bij mijzelf) de ongearticuleerde hoop dat het in een maand tijd tot betekenisvolle aanzetten tot samenwerking zou kunnen komen tussen de kunstenaars en lokale maatschappelijke initiatieven, in lijn met het laboratorium voor sociale vernieuwing dat

de Koloniën beogen te zijn. Het zouden gelegenhediscoalities kunnen zijn die na het project, verrijkt met artistieke zichtbaarheid en conceptuele denkkraft, tot tijdelijke communities zouden kunnen leiden.

Desalniettemin zijn de valkuilen van community art mij genoegzaam bekend. In hun boek *Too active to act. Cultureel activisme* na het einde van de geschiedenis werkte het onderzoeksbureau BAVO (dat in 2018 overigens ook een studie deed naar het kolonielandschap van Wortel en Merksplas) deze valkuilen al in 2010 overtuigend uit.

Kunst wordt in dergelijke projecten geïnstrumentaliseerd ten dienste van beleidsagenda's, zoals van een stedelijke overheid die in een probleemwijk een gentrificatie-effect tot stand probeert te brengen. Kunstenaars stellen zich op als culturele therapeuten, die de ongewenste effecten van maatschappelijke veranderingen verzachten, ook al zijn zij niet naïef over de daarmee gemoeide belangen: ... *op cognitief vlak weten de culturele actoren vaak heel goed dat er iets fundamenteel fout is met de bestaande orde, maar dit belet hen niet om in hun praktijken creatief te blijven sleutelen aan oplossingen binnen de grenzen van het heersende maatschappelijke project. Of nog: men beseft heel goed dat de creatieve micro-oplossingen die zij ontwikkelen de bestaande orde niet gaan revolutioneren en hoogstens de negatieve effecten ervan lokaal wat kunnen temperen of corrigeren, maar niettemin blijft men vol toewijding en idealisme werken aan initiatieven vanuit de overtuiging dat iets doen altijd beter is dan niets doen, dat het streven naar de minst slechte versie van een systeem altijd beter is dan een strategie van nietsdoen of de boel laten verrotten. In cultu-*

rele milieus bestaat hier zelfs een term voor, heroïsch realisme, ontworpen door architect Willem Jan Neutelings' ³. Zo wordt kunst haars ondanks een medeplichtige.

Basiskamp Entre Nous nam tot uitgangspunt het stellen van een diagnose over de Nederlandse verzorgingsstaat, op de plaats van haar vroegste begin, maar heeft zich niet als trouble-shooter gemanifesteerd. De maatschappelijke en culturele interesse vielen samen. Bij sommige residerende kunstenaars bestond het idee dat hun kritische statuut (autonomie, werd ook wel genoemd) werd ingekapseld in het kamp-als-showmodel van de krijgsmacht of als PR-instrument voor het marketingverhaal dat de UNESCO-toekenning voor het gebied moet bevorderen. Zo geredeneerd raak je als kunstenaar, dus als kleinste, meest afhankelijke partij die iets voor elkaar wil krijgen in een gevoelig krachtenveld, onvermijdelijk gecompromitteerd. Maar wat stelt engagement voor als zij alleen binnen de verschansing van de kunstwereld wordt geventileerd? Is het beter om sociaal-artistieke praktijken buiten de bubbel maar op te geven? Ook BAVO kwam tot een andere conclusie, onder verwijzing naar bijvoorbeeld Christoph Schlingensief's *Bitte liebt Österreich*, een alternatieve Big Brother-show, waarin het publiek kon stemmen wie het huis en het land zou worden uitgezet, en wie uiteindelijk een verblijfsvergunning zou verwerven. Zonder medewerking van verschillende instituties had Schlingensief zijn project niet kunnen realiseren, hij begaf zich binnen bestaande verhoudingen en zocht de wrijvingen die dat teweegbracht juist op en vergrootte ze uit, zoals de relatie tot het publiek, de burgers, de kiezers en consumenten die de betrokken organisaties doorgaans te vriend willen houden. Al of niet embedded zijn, het bewaken

van autonomie, is niet de centrale kwestie, volgens BAVO: *‘Vandaag is er meer dan ooit behoefte aan een dergelijke vorm van cultureel activisme. In plaats van zich buiten de bestaande orde te plaatsen, moeten culturele actoren zich zonder reserves inbedden in de huidige orde van het einde van de geschiedenis. Zij moeten de dominante logica van representatieve democratie en vrije markt op totale wijze assimileren, en vanuit deze radicale binnenpositie hun voor- en tegenstanders confronteren met hun niet-onderkende gehechtheid aan deze principes, alsook hun al te fatalistische houding tegenover de mogelijkheid van fundamentele verandering’* ⁴. Dergelijke kunstprojecten gedragen zich als Trojaanse paarden, maar dan zonder verborgen agenda. Ook Edwin Stolk loopt in zijn projecten geregeld tegen politieke gevoeligheden aan. Hij gaat er weliswaar strategisch mee om, maar niet listig. Anders dan velen strijkt hij de plooiën niet glad maar brengt alle meningsverschillen en machinaties juist in openheid naar het volle licht. We zijn sinds het pleidooi van BAVO in 2010 een economische crisis, ingrijpende cultuurbezuinigingen en een Occupy-beweging verder, waardoor ook sociaal-artistieke praktijken anders van inzet en opzet zijn. Het werk van Edwin Stolk maakt die verandering inzichtelijk. Om community art ging het hem al nooit, ook niet in zijn recente project voor De Koer in Gent, waarin hij de traditionele vinkenzetting (waarin deelnemers ernaar streven hun vogeltje zo vaak mogelijk een zuiver ‘suskewiet’ te laten fluiten) herintroduceert in een arbeidersbuurt waar anno 2019 vele talen klinken, hoewel de gentrificatie er rap toeneemt (en zijn project in het verlengde daarvan verwickeld is geraakt in een verhitte discussie over de verkeerscirculatie in de buurt). In het essay dat in februari als Boekman Extra 13 verscheen, ‘Als politiek onvermijdelijk

wordt. Van community art naar commoning art', schetsen Hanka Otte en Pascal Gielen een ontwikkeling waarmee de positie van Edwin Stolk goed kan worden geduid ⁵.

Ook zij problematiseren community art die het wegvallen van sociale voorzieningen tijdelijk cosmetisch maskeert, zoals in de goed voorstelbare situatie waarin een tijdelijk, artistiek buurtrestaurant wordt ondersteund, terwijl het buurthuis op die plek eerder werd wegbezuinigd. Deze vorm van kunst veronderstelt homogene leefgemeenschappen en de mogelijkheid tot maatschappelijke consensus, terwijl de meeste samenlevingen nog alleen uit minderheden bestaan. Zoals sociaal werk dat doet oefent deze kunstvorm als verlengstuk van de staat zachte macht uit (pastorale macht, in de woorden van Foucault) om mensen te disciplineren. Otte en Gielen pleiten voor kunst die de diversiteit en dissensus in de maatschappij onderkent en verschillen niet tracht te homogeniseren, maar te overbruggen. Ze besluiten hun essay met een typering van de 'commoning artist' die onafhankelijk van markt en overheid bijdraagt en gebruik maakt van commons (maatschappelijke verbanden die niet vanuit beleid maar van onderop, vanuit een gedeeld belang, door burgers zelf worden opgericht) die op basis van wederkerigheid ook economisch hun praktijk zullen dragen en in stand houden, en wiens praktijk en werk er dan ook radicaal anders uit zal komen te zien dan wat we nu kennen. Van staand cultuurbeleid hoeft deze praktijk het immers niet te hebben, dat uitdagende kunst binnen de witte muren (en een dito publiek) subsidieert, maar dat tegelijkertijd ervoor schuwt zulke kunst op een werkelijk publieke plek in te brengen, waar het mondesmaat wordt begrepen en er geen verdienmodel aan te verbinden is. De remedie van de

commons is nogal speculatief, omdat de praktijk waarbij kan worden aangesloten, zo deze al bestaat, op dit moment nog marginaal is. Maar de diagnose, ontleend aan filosoof Steven ten Thije, is herkenbaar. Deze situatie bestaat omdat het in cultuurdiscussies wel over individuele cultuurparticipatie en de spanning tussen overheidsbemoeienis versus artistieke autonomie gaat, maar niet over de publieke waarde van de kunsten voor civiele processen (hoge bezoekersaantallen maken van kunst nog geen publieke zaak), waar juist ook de interesse ligt van de coöperatie TAAK waarin ik participeer. Financiering is vaak erg moeilijk, want wat is in het verlengde hiervan artistieke kwaliteit? Voor fondsen zijn doelmatigheid (efficiëntie, ondernemerschap, etc.) en publieksbereik doorslaggevend. Het is daarom heel bijzonder dat de provincie Drenthe het experimentele karakter van Basiskamp Entre Nous omarmde en er een zekere mate van open einde werd geaccepteerd; ook als het kamp alleen materieel, zonder uitgebreid programma uit de dialoog met Defensie en andere partijen tevoorschijn was gekomen, had het enige ondersteuning ontvangen. Zo wordt daadwerkelijk aan de ontwikkeling van nieuwe kunstpraktijken bijgedragen.

De publieke waarde van de kunsten stonden in Basiskamp Entre Nous centraal. Edwin Stolk zocht naar common ground. Wat is er mogelijk als kunstenaars militairen als 'hun' militairen zien, en vice versa, en ze elk hun bijdrage aan het kamp respecteren en overdenken (uit te wisselen met andere groepen)? Welke waarden delen we, los van institutionele en maatschappelijke kaders, en waar leiden contrasten tot dieper inzicht? Basiskamp Entre Nous was een verschijning - het openbaarde wat er wel en niet mogelijk was, en waar

men elkaar binnen deze mogelijkheden wel en niet vond. Het openbaarde hoe het Johannes van den Bosch moet zijn vergaan, tussen droom en daad, en hoe het verleden nog in het heden doorwerkt. Het openbaarde dat vrede en gerechtigheid ficties zijn die blijvend onderhoud nodig hebben. Het heeft, niet zonder huivering, het leven even weer als schootsveld getoond.

Noten

- 1 Stéphane Frédéric Hessel Uit Neem het niet! Waarin Hessel stelt dat verontwaardiging de kiem is van een "geest van verzet", 2010
- 2 Pascal Gielen uit Commonism A new Aesthetics of the Real, 2018, p 82
- 3 BAVO (Gideon Boie en Matthias Pauwels), Too active to act. Cultureel activisme na het einde van de geschiedenis, Valiz, Amsterdam, 2010, p.144
- 4 idem, p.155-6
- 5 Hanka Otte en Pascal Gielen, 'Als politiek onvermijdelijk wordt. Van community art naar commoning art' verschenen als Boekman Extra nr. 13, Amsterdam, Boekmanstichting, februari 2019, 9 pagina's, geraadpleegd 4 juni 2019, Beschikbaar via <https://www.boekman.nl/verdieping/boekman-extra/boekman-extra-13-als-politiek-onvermijdelijk-wordt/>

Colofon

Concept Basiskamp Entre Nous Edwin Stolk

Productie Stichting KiK (Kunst in Kolderveen)

Tekst Edwin Stolk

Tekst 'Het schootsveld' Nils van Beek

Beeldredactie Hristina Tasheva en Edwin Stolk

Fotografie Hristina Tasheva

Proeflezers Ingeborg Sturre, Nils van Beek,
Vrouwk Weemstra, Anne de Jong, Lucette ter Borg,
Ko Henneman en Anita van der Noord

Tekstredactie Sanne de Vries

Eindredactie Edwin Stolk

Editie 100 stuks

Basiskamp Entre Nous werd mede mogelijk gemaakt door een
bijdrage van de provincie Drenthe en het Mondriaan Fonds.

provincie Drenthe

Deze publicatie is een uitgave van Edwin Stolk en mede mogelijk gemaakt
door een financiële bijdrage van de provincie Drenthe.

Wij hebben ons best gedaan om alle rechthebbenden met betrekking tot (foto)materiaal in
deze publicatie te achterhalen. Eenieder die meent dat zijn/haar materiaal zonder vooraf-
gaande toestemming hier is gebruikt, verzoeken wij om contact op te nemen de eindredacteur.
(www.edwinstolk.nl)

Het kunstproject Basiskamp Entre Nous werd gerealiseerd vanuit het idee dat kennis en middelen in een participatiesamenleving buiten de marktlogica om beschikbaar kunnen worden gesteld in dienst van een maatschappelijk doel. Zoals burens die vrijwillig mantelzorg verlenen aan hun alleenstaande buurman, zo wilde Basiskamp Entre Nous een gesprek ‘tussen ons’ faciliteren om na te kunnen denken over het functioneren van de verzorgingsstaat. Basiskamp Entre Nous was de optelsom van de bijdragen van actieve deelnemers die leidden tot het bereikte resultaat. Het basiskamp heeft laten zien dat het mogelijk is om kunst op een alternatieve wijze te ‘bewapenen’. Met deze publicatie hoop ik dan ook een lans te breken voor de mogelijkheden die kunnen ontstaan bij een multidisciplinaire openheid van het maatschappelijke veld.

~EDWIN STOLK

De publieke waarde van de kunsten stonden in Basiskamp Entre Nous centraal. Edwin Stolk zocht naar common ground. Wat is er mogelijk als kunstenaars militairen als ‘hun’ militairen zien, en vice versa, en ze elk hun bijdrage aan het kamp respecteren en overdenken (uit te wisselen met andere groepen)? Welke waarden delen we, los van institutionele en maatschappelijke kaders, en waar leiden contrasten tot dieper inzicht? Basiskamp Entre Nous was een verschijning - het openbaarde wat er wel en niet mogelijk was, en waar men elkaar binnen deze mogelijkheden wel en niet vond.

~NILS VAN BEEK